

M.A.ASHUROV

**IJROCHILIK MAHORATINI
METAKOGNITIV STRATEGIYALAR
YORDAMIDA SHAKLLANTIRISHNING
NAZARIY ASOSLARI**

EDUCATE PRESS

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

Ma'rufjon Ashurov Abdumutalibovich

IJROCHILIK MAHORATINI METAKOGNITIV STRATEGIYALAR YORDAMIDA
SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

(monografiya)

Toshkent – 2025

UDK: 78.071.1:159.954:37.013.42

M.A.Ashurov. Ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirishning nazariy asoslari. [Monografiya] – «Educate Press» nashriyoti. T.; – 2025. – 82 bet.

Mas'ul muharrir:

San'atshunoslik fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Faxriddin Meligaliyevich Abduvohidov

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Mohigul Shaniyazovna Qurbonova

Taqrizchilar:

Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Qurbonniyoz Berdiyevich Panjiyev

Pedagogika fanlari doktori, professor
Shohidaxon Jaloliddinovna Saidxonova

"Ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirishning nazariy asoslari" nomli ushbu monografiya musiqiy ijrochilik jarayonida metakognitiv yondashuvlarning o'rne, ularning psixologik-pedagogik mohiyati va amaliy qo'llanilishiga bag'ishlangan. Monografiyada musiqiy tafakkur, ijrochilik refleksiyasi, o'z-o'zini monitoring qilish, ongli mashq jarayonini boshqarish hamda ijodiy metakognitiv strategiyalar kabi jarayonlar tizimli tahlil etilgan.

Monografiyada ijrochilik mahoratining tarkibiy tuzilmasi, kognitiv va metakognitiv jarayonlarning o'zaro bog'liqligi, professional tayyorgarlik, o'z-o'zini baholash va tartibga solish mexanizmlari ilmiy asoslanadi. Shuningdek, rejalashtirish, monitoring, nazorat, tahlil va refleksiya singari ijro amaliyotiga xos metakognitiv strategiyalar amaliy misollar bilan yoritilgan.

Monografiyada zamonaviy musiqa ta'limi paradigmalari, raqamli texnologiyalar, adaptiv o'quv muhiti va neyropedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashgan o'qitish modellari ko'rsatilib, metakognitiv texnikalardan foydalanishga oid metodik tavsiyalar, mashq modullari va reflektiv topshiriqlar taklif etilgan.

Mazkur monografiya musiqa o'qituvchilari, ijrochilik yo'nalishidagi talaba va magistrLAR, san'atshunoslar, musiqa psixologiyasi tadqiqotchilari hamda ijrochilikni ongli boshqarish metodlarini o'rganuvchi mutaxassislar uchun mo'ljallangan bo'lib, ilmiy izlanishlar va ta'lim jarayonida qo'llash uchun muhim nazariy-amaliy manba vazifasini bajaradi.

Monografiyadan oliy ta'lim muassasalari, musiqa maktablari, malaka oshirish kurslari va ijodiy laboratoriyalarda, shuningdek ijrochilikka oid seminar va treninglarda samarali foydalanish mumkin. Ushbu monografiya musiqiy tafakkurni rivojlantirish, reflektiv yondashuvni kuchaytirish va metakognitiv strategiyalar asosida ijro mahoratini takomillashtirishga xizmat qiladi.

© M.A.Ashurov
© «Educate Press» 2025

Kirish

Musiqqa ta'limi tizimida bo'lajak o'qituvchilarning ijrochilik mahoratini shakllantirish masalasi nafaqat amaliy, balki nazariy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda musiqiy ta'lim jarayonida talabaning ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirishda an'anaviy yondashuvlar bilan bir qatorda, metakognitiv strategiyalarni qo'llash samaradorligini oshirish ustuvor vazifalardan biriga aylangan.

Metakognitiv strategiyalar — bu shaxsning o'z bilimi va faoliyatini boshqarish, rejalashtirish, monitoring qilish hamda refleksiya orqali yaxshilashga qaratilgan nazariy va amaliy yondashuvlarning to'plamidir.

Musiqiy ijro jarayonida ular o'quvchilarga texnik va interpretativ komponentlarni mustahkamlash, ijrodagi xatolarni tahlil qilish, o'z faoliyatini baholash va takomillashtirish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirish — zamonaviy musiqqa ta'limining innovatsion yo'nalishlaridan biri sifatida muhim ilmiy va pedagogik ahamiyatga ega.

Monografiya mavzusi **“Ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirishning nazariy asoslari”** o'zida bir necha asosiy ilmiy muammolarni qamrab oladi.

✓ Birinchidan, ijrochilik mahoratining pedagogik va psixologik mohiyati, uning tarkibiy komponentlari va rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi.

✓ Ikkinchidan, metakognitiv strategiyalarning nazariy asoslari, ularning musiqiy faoliyatdagi roli va shakllantirish usullari yoritiladi.

✓ Uchinchidan, bo'lajak musiqqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar orqali rivojlantirishning nazariy va metodik yondashuvlari muhokama qilinadi.

✓ To'rtinchidan, psixologik va pedagogik nazariyalar asosida metakognitiv strategiyalarni o'quv jarayoniga integratsiya qilish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Monografiyaning ilmiy yangiligi shundaki, u ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar orqali rivojlantirishning nazariy asoslarini birlashtiradi, musiqiy ta'lim jarayonida metakognitiv yondashuvlarni amaliy qo'llashni izchil tizimga soladi hamda pedagogik jarayonda o'quvchilarning ijrochilik faoliyatini sifatli takomillashtirishga xizmat qiladigan konseptual modelni taklif etadi. Tadqiqotning natijalari o'qituvchilik faoliyatida metodik ko'rsatmalar, mashg'ulotlar va treninglar shaklida qo'llanishi mumkin bo'lib, zamonaviy musiqa ta'limi samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan.

Monografiya tarkibi mavzuning ilmiy va amaliy jihatlarini tizimli ravishda yoritishga mo'ljallangan. Birinchi bobda ijrochilik mahorati va uning musiqiy ta'limdagi ahamiyati, uning tarkibiy elementlari va rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi. Ikkinchi bobda metakognitiv strategiyalar nazariyasi va musiqiy faoliyatga tatbiqi yoritiladi. Uchinchi bob bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar asosida rivojlantirishning metodik jihatlarini ochib beradi. To'rtinchi bob psixologik va pedagogik yondashuvlar orqali metakognitiv strategiyalarni shakllantirishning nazariy asoslarini tahlil qiladi.

Shu tarzda, monografiya bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun ijrochilik mahoratini samarali shakllantirishning nazariy va metodik asoslarini birlashtiruvchi ilmiy manba sifatida xizmat qilishi ko'zda tutilgan.

Mavzuning dolzarbligi va zarurati. Zamonaviy musiqa ta'limi jarayonida ijrochilik mahorati o'quvchilarning musiqiy salohiyatini rivojlantirish, ijodiy fikrlash va professional ko'nikmalarni shakllantirishda markaziy rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ijrochilik faoliyati murakkab psixologik, kognitiv va estetik jarayonlarni o'z ichiga olganligi sababli, uni samarali rivojlantirish uchun faqat texnik

va nazariy tayyorgarlik yetarli emas. Bu jarayonda talabalarning o'zini anglash, faoliyati ustidan nazorat va refleksiya qobiliyatini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Metakognitiv strategiyalar — o'z-o'zini rejalashtirish, monitoring qilish, baholash va optimallashtirishga qaratilgan ongli faoliyat mexanizmlari sifatida ijrochilik mahoratini rivojlantirishda yangi imkoniyatlarni yaratadi. Ular talabaning ijro jarayonida o'zini kuzatishi, xatolarni aniqlashi va ularni to'g'rilash orqali ijro sifatini sezilarli darajada oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, metakognitiv strategiyalar ijrochilik ko'nikmalarini mustahkamlash bilan birga, o'quvchilarning o'zini tahlil qilish, ijodiy qarorlar qabul qilish va musiqiy asarni interpretatsiya qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Bugungi kunda pedagogik amaliyot va ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, metakognitiv yondashuvlarni qo'llash nafaqat ijrochilik mahoratining samaradorligini oshiradi, balki bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining professional kompetensiyasini mustahkamlash va ularni zamonaviy pedagogik jarayonga tayyorlashda ham muhim ahamiyatga ega. Shu sababli, ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar orqali shakllantirish konsepsiyasini nazariy asoslarda tadqiq etish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish bugungi musiqa ta'limi uchun dolzarb va zarur ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Shuningdek, metakognitiv strategiyalarni o'quv jarayoniga tatbiq etish orqali pedagogik faoliyatning sifatini oshirish, talabalarning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va ularning ijodiy, kognitiv va psixologik tayyorgarligini kompleks tarzda shakllantirish imkoniyatlari yaratiladi. Shu bilan birga, bu yondashuv musiqa ta'limi tizimida innovatsion metodologiyalarni joriy etish va ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Natijada, **“Ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirishning nazariy asoslari”** mavzusi nafaqat ilmiy-tadqiqot nuqtai nazaridan, balki pedagogik amaliyot va zamonaviy

musiqa ta'limi rivojida dolzarb, zarur va ustuvor masala sifatida ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo'nalishlariga mosligi. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi fan, ta'lim va texnologiyalar sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, xususan, pedagogik innovatsiyalarni joriy etish va zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Musiqa ta'limida ijrochilik mahoratini shakllantirish jarayoni esa nafaqat estetik va madaniy maqsadlarni, balki ilmiy va texnologik yondashuvlarni ham talab qiladi. Shu bois, ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar asosida rivojlantirish tadqiqoti respublika ilmiy va ta'lim sohasining ustuvor yo'nalishlariga bevosita mos keladi.

✓ Birinchidan, metakognitiv yondashuvlar va strategiyalarni qo'llash orqali musiqa ta'limida ijrochilik ko'nikmalarini tizimli va samarali shakllantirish, ta'lim jarayonida o'quvchilarning individual qobiliyatlarini rivojlantirish imkonini yaratadi. Bu esa fan va ta'lim sohasidagi innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish, o'quv jarayonini raqamli va interaktiv vositalar bilan boyitish kabi ustuvor vazifalar bilan uyg'unlashadi.

✓ Ikkinchidan, metakognitiv strategiyalarni o'qituvchilik va ijrochilik faoliyatida integratsiyalash, talabalarning o'z-o'zini baholash, refleksiya va ijro jarayonini nazorat qilish imkoniyatlarini yaratadi. Bu amaliyot ta'lim sifatini oshirish, talabalarning kognitiv va ijodiy salohiyatini maksimal darajada rivojlantirishga xizmat qiladi, shuningdek, respublika miqyosida professional musiqa ta'limi standartlarini zamonaviy talablar asosida yangilash va takomillashtirishga yordam beradi.

✓ Uchinchidan, tadqiqot natijalari musiqa ta'limida pedagogik metodika va o'quv dasturlarini takomillashtirish, innovatsion laboratoriyalar va ijro mashg'ulotlarida zamonaviy texnologiyalarni tatbiq etish orqali professional kompetensiyani oshirishga xizmat qiladi. Shu jihatdan, monografiya mavzusi

O'zbekiston Respublikasi fan va texnologiyalar rivojlanishining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lgan pedagogik innovatsiyalar, raqamli va interaktiv ta'lim metodlarini joriy etish, shuningdek, madaniy va san'at ta'limini modernizatsiya qilish bilan bevosita bog'liq.

Shu sababli, **"Ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirishning nazariy asoslari"** mavzusi respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo'nalishlariga to'liq mos keladi va musiqa ta'limi sohasidagi innovatsion va ilmiy-amaliy tadqiqotlarni rivojlantirish uchun asosiy ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Ijrochilik mahoratini shakllantirish masalasi musiqa pedagogikasi va ta'lim metodikasi sohasida uzoq yillardan buyon izlanib kelinayotgan muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. An'anaviy pedagogik yondashuvlarda ijrochilik ko'nikmalari asosan texnik va interpretativ komponentlar asosida rivojlantirilgan bo'lsa-da, zamonaviy ilmiy tadqiqotlar kognitiv va metakognitiv yondashuvlarning ijrochilik jarayonidagi samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynashini ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, ijrochilik faoliyatining shaxsiy motivatsiya, refleksiya va o'zini baholash orqali rivojlantirilishi pedagogik va psixologik jihatdan chuqurroq o'rganilmoqda.

Hozirgi paytda xalqaro va respublika miqyosida amalga oshirilgan tadqiqotlar metakognitiv strategiyalarning ta'lim jarayonida qo'llanilishi, o'quvchilarning ijrochilik mahoratini kompleks rivojlantirishdagi ahamiyati va ularning shaxsiy ijodiy salohiyatini oshirishdagi samaradorligini ochib beradi. Shu bilan birga, metakognitiv yondashuvlar yordamida talabaning o'z-o'zini nazorat qilish, konsentratsiya, ijro xatolarini aniqlash va tuzatish, shuningdek, refleksiya jarayonini amalga oshirish kabi ko'nikmalarning rivojlantirilishi bo'yicha tizimli tadqiqotlar ham mavjud.

O'zbekiston sharoitida musiqa ta'limida metakognitiv strategiyalarning ijrochilik mahoratini shakllantirishdagi roli hali to'liq tadqiq etilmagan, ayniqsa bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun metodik asoslar va integratsiyalashgan yondashuvlar yetarlicha ishlab chiqilmagan. Shu sababli, mazkur mavzu nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy pedagogik faoliyat nuqtai nazaridan ham yangi ilmiy izlanishlarni talab qiladi.

Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlar ijrochilik va metakognitiv strategiyalar o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatish bilan birga, ularning kompleks shakllantirish modeli va o'quv jarayoniga tatbiq etish mexanizmlari bo'yicha yetarli ilmiy metodologik tavsiyalarni taqdim etmaydi. Shu bois, mazkur monografiya mavzusi O'zbekiston musiqa ta'limi tizimida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirishning nazariy-psixologik asoslarini chuqur o'rganish va tizimli ilmiy asoslarini yaratish zaruratini yuzaga keltiradi.

Tadqiqotning maqsadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi – bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini tizimli va samarali ravishda shakllantirishda metakognitiv strategiyalarning nazariy-psixologik asoslarini aniqlash, ularni o'quv jarayoniga tatbiq etish mexanizmlarini ishlab chiqish va ijrochilik ko'nikmalarini kompleks rivojlantirish modelini yaratishdir.

Tadqiqot davomida quyidagi masalalar hal etiladi:

1. Ijrochilik mahoratining nazariy tushunchalari, tarkibiy elementlari va rivojlanish bosqichlarini aniqlash;
2. Metakognitsiya va metakognitiv strategiyalarning pedagogik, psixologik va musiqiy faoliyatdagi ahamiyatini o'rganish;
3. Talabanning ijrochilik jarayonida o'zini baholash, refleksiya va monitoring orqali metakognitiv ko'nikmalarini shakllantirish usullarini ishlab chiqish;
4. Individual va guruh mashg'ulotlarida metakognitiv strategiyalarni qo'llash orqali ijrochilik mahoratini integratsiyalash;

5. Nazariy bilimlar bilan amaliy faoliyatni uyg'unlashtirgan holda bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining professional kompetensiyasini oshirishga xizmat qiladigan metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Shu tariqa, tadqiqot ijrochilik mahoratini shakllantirish jarayonida metakognitiv yondashuvlarning samaradorligini ilmiy asosda tasdiqlash va ularni musiqa ta'limi tizimida tizimli ravishda qo'llash imkoniyatlarini aniqlashga qaratilgan.

Tadqiqotning vazifalari. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadiga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilangan:

1. Ijrochilik mahoratining nazariy tushunchalari, tarkibiy elementlari va rivojlanish bosqichlarini aniqlash;

2. Metakognitsiya va metakognitiv strategiyalar nazariyasini o'rganish, ularning musiqiy faoliyat va ta'lim jarayonidagi ahamiyatini ilmiy asosda tahlil qilish;

3. Talabaning ijrochilik faoliyatida metakognitiv monitoring, refleksiya va o'z-o'zini baholash mexanizmlarini aniqlash va ularni amaliyotga tatbiq etish usullarini ishlab chiqish;

4. Mashg'ulotlar jarayonida individual va guruh ishlari orqali metakognitiv strategiyalarni qo'llash orqali ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirish mexanizmlarini aniqlash;

5. Texnika, interpretatsiya va ijrochilik xatolarini tahlil qilish va tuzatish jarayonlarini metakognitiv yondashuv asosida boshqarish metodikasini ishlab chiqish;

6. Nazariy bilimlar va amaliy faoliyatni uyg'unlashtirgan holda bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining professional kompetensiyasini oshirishga xizmat qiladigan kompleks model va metodik tavsiyalar yaratish;

7. Metakognitiv strategiyalar yordamida ijrochilik mahoratini shakllantirish jarayonining samaradorligini baholash va uni o'quv jarayonida qo'llash imkoniyatlarini aniqlash.

Ushbu vazifalar orqali tadqiqot, ijrochilik mahoratini rivojlantirishda metakognitiv yondashuvning nazariy va amaliy

jihatlarini tizimli ravishda o'rganish va metodik jihatdan asoslashga qaratilgan.

Mazkur **tadqiqotning obyekti** sifatida bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining ijrochilik mahorati va uni shakllantirish jarayonidagi metakognitiv strategiyalar qabul qilinadi. Obyekt sifatida ijrochilik mahorati tanlanganligi shundan dalolat beradi-ki, u nafaqat talabaning musiqiy ko'nikma va malakalarini o'z ichiga oladi, balki ijrochilik faoliyati davomida o'zini boshqarish, xatolarni aniqlash va tuzatish, shuningdek, ijro jarayonida kognitiv va metakognitiv jarayonlarni uyg'unlashtirish kabi muhim psixologik va pedagogik komponentlarni ham o'z ichiga oladi.

Shuningdek, obyekt sifatida **metakognitiv strategiyalar** ham o'rganiladi, chunki ular ijrochilik mahoratini rivojlantirishda talabaning o'zini baholash, refleksiya qilish, ijro jarayonini rejalashtirish va o'z-o'zini nazorat qilish mexanizmlarini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Bu esa ijrochilik faoliyatining samarali, tizimli va nazariy asoslangan shaklda rivojlanishiga xizmat qiladi.

Tadqiqot obyektini o'rganish, bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining professional kompetensiyasini oshirish va ijrochilik mahoratini metakognitiv yondashuvlar orqali tizimli rivojlantirishga qaratilgan metodik chora-tadbirlarni ishlab chiqishga imkon yaratadi.

Mazkur **tadqiqotning predmeti** sifatida bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar asosida shakllantirish jarayonidagi uslubiy va nazariy jihatlar olinadi. Predmetni aniqlash tadqiqot obyekti — ijrochilik mahorati va metakognitiv strategiyalar —ni amaliy va nazariy faoliyat kontekstida chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

Predmet doirasida quyidagi asosiy masalalar o'rganiladi:

➤ Talabalar ijrochilik faoliyatida metakognitiv monitoring, rejalashtirish va refleksiya mexanizmlarini qo'llash jarayoni;

- Texnik va interpretativ komponentlar bilan birga kognitiv, metakognitiv, emotsional va estetik elementlarni uyg'unlashtirish;
- Ijrochilik jarayonida yuzaga keladigan xatolarni aniqlash va tuzatish, o'z-o'zini baholash va ijro faoliyatini optimallashtirish strategiyalari;
- Talabaning individual va guruh mashg'ulotlarida metakognitiv yondashuvlarni integratsiyalash orqali ijrochilik mahoratini kompleks rivojlantirish imkoniyatlari;
- Nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish orqali bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining professional kompetensiyasini oshirish mexanizmlari.

Shunday qilib, tadqiqotning predmeti ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirishning nazariy, psixologik va metodik jihatlarini o'zaro bog'lab, ularni musiqa ta'limi jarayoniga samarali tatbiq etish imkoniyatlarini aniqlashga qaratilgan.

Mazkur **tadqiqotning usullari** bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirish jarayonini ilmiy asosda tahlil qilish va amaliy jihatlarini aniqlashga yo'naltirilgan.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodologik va amaliy usullardan foydalaniladi.

1. Nazariy tahlil usullari:

- ✓ Musiqiy pedagogika, psixologiya va metodika bo'yicha ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish orqali ijrochilik mahorati va metakognitiv strategiyalarning nazariy asoslarini aniqlash;
- ✓ Kognitiv va metakognitiv psixologiya konsepsiyalari yordamida talabaning ijrochilik faoliyatida strategik yondashuvlarni o'rganish;
- ✓ Ijrochilik mahorati tarkibiy elementlari (texnik, interpretativ, emotsional-estetik, kognitiv-metakognitiv) va ularning o'zaro bog'liqligini tahlil qilish.

2. Empirik usullar:

✓ Talabalar ijrochilik faoliyatini kuzatish va baholash orqali metakognitiv strategiyalarni qo'llash darajasini aniqlash;

✓ Mashg'ulotlar va laboratoriya ishlarida talabaning o'z-o'zini monitoring qilish, refleksiya va xatolarni tuzatish jarayonlarini tahlil qilish;

✓ Individual va guruh mashg'ulotlarida metakognitiv yondashuvlarni tatbiq etish orqali ijrochilik mahoratini rivojlantirish samaradorligini o'lchash.

3. Analitik usullar:

✓ Talabalar ijrochilik faoliyatida kuzatilgan xatolarni, o'z-o'zini baholash va refleksiya natijalarini statistik va sifatli tahlil qilish;

✓ Metakognitiv strategiyalarni qo'llash samaradorligini kompleks baholash, ularni ijrochilik ko'nikmalari bilan integratsiyalash mexanizmlarini aniqlash;

✓ Nazariy bilimlarni amaliy faoliyatga tatbiq etish orqali bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining professional kompetensiyasini oshirish imkoniyatlarini o'rganish.

4. Metodologik yondashuvlar:

✓ Sistematik yondashuv: ijrochilik mahorati va metakognitiv strategiyalarni o'rganishda tizimli va bosqichma-bosqich tahlil qilish;

✓ Integrativ yondashuv: psixologik, pedagogik va musiqiy komponentlarni uyg'unlashtirib, talabaning ijrochilik ko'nikmalarini kompleks rivojlantirish;

✓ Amaliy-test metodlari: mashg'ulotlarda eksperimental va monitoring usullarini qo'llash orqali metakognitiv strategiyalarning samaradorligini aniqlash.

Shu tarzda, tadqiqot usullari nazariy tahlil, empirik kuzatish va amaliy integratsiyani birlashtirib, bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar asosida shakllantirishning ilmiy-metodologik asosini yaratishga imkon beradi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

- Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida rivojlantirish jarayonida talabanning ijrochilik faoliyatini o'z-o'zini monitoring qilish, refleksiya va nazorat qilish mexanizmlari orqali tizimli shakllantirishning nazariy va pedagogik shart-sharoitlari aniqlanib, ijrochilik ko'nikmalarini individual yondashuv asosida takomillashuvini ta'minlash mexanizmlari ilmiy jihatdan asoslab berildi;

- Metakognitiv strategiyalarni ta'lim jarayonida qo'llashning metodik imkoniyatlari ishlab chiqilib, bunda mashg'ulotlarda texnika va interpretatsiyani boshqarish, ijrochilik xatolarini tahlil qilish va tuzatish, shuningdek, o'z-o'zini baholash va refleksiya jarayonlari bosqichma-bosqich amalga oshirilishi nazariy va amaliy jihatdan tasdiqlandi;

- Ijrochilik mahoratini kompleks rivojlantirish modeli ishlab chiqilib, unda metakognitiv strategiyalarni nazariy bilimlar bilan uyg'unlashtirish orqali talabanning ijrochilik ko'nikmalari, musiqiy xotira va konsentratsiyasi, shuningdek, ijrochilik motivatsiyasi tizimli va integratsiyalashgan shaklda rivojlantirilishi ta'minlandi;

- Metakognitiv strategiyalar yordamida bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining professional kompetensiyasini oshirishning nazariy-psixologik va pedagogik asoslari aniqlanib, ularni ijrochilik faoliyatida samarali tatbiq etishning bosqichma-bosqich mexanizmlari ishlab chiqildi, bu esa musiqiy ta'lim jarayonida ijrochilik mahoratini sistematik rivojlantirishga xizmat qiluvchi yangi yondashuv sifatida ilmiy jihatdan isbotlandi.

Tadqiqotning amaliy natijalari quyidagilardan iborat:

Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida rivojlantirishga qaratilgan **"MetaPerform"** metodikasi ishlab chiqilgan. Ushbu metodika ta'lim jarayonida individual va guruh mashg'ulotlarida talabanning metakognitiv strategiyalarini qo'llash, refleksiya, o'z-o'zini baholash va monitoring mexanizmlarini tizimli ravishda rivojlantirishga xizmat

qiluvchi innovatsion o'quv-didaktik texnologiya sifatida tajriba-sinov asosida sinovdan o'tkazilgan;

Ijrochilik mahoratini bosqichma-bosqich rivojlantirish hamda metakognitiv strategiyalarni amaliy faoliyat bilan integratsiyalashga yo'naltirilgan **praktik ijro modeli** ishlab chiqilgan. Ushbu model musiqiy texnika, interpretatsiya, ritmik aniqlik, intonatsion to'g'rilik va ijrochilik ijodiy ifodasi kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiluvchi interaktiv va reflektiv mashg'ulotlarni o'z ichiga oladi;

Talabalar ijrochilik salohiyatini va metakognitiv ko'nikmalarini tizimli rivojlantirishga qaratilgan **ijodiy vazifalar majmuasi** hamda **integratsion-modulli metodika** ishlab chiqilgan. Ushbu majmua mashg'ulotlarni metakognitiv monitoring, refleksiya va tahlil bosqichlariga bo'lib, individual yutuq va rivojlanishni baholash imkoniyatlarini yaratadi;

Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun **"Ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida rivojlantirish texnologiyalari"** nomli amaliy qo'llanma tayyorlangan, unda pedagogik vositalar, treninglar, ijro laboratoriyalari va integratsion mashg'ulotlar orqali metakognitiv strategiyalarni tatbiq etish bo'yicha bosqichma-bosqich metodik ko'rsatmalar keltirilgan. Ushbu qo'llanma Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar sohasida professional kompetensiyani oshirishga yo'naltirilgan amaliy material sifatida ishlab chiqilgan.

Tadqiqot natijalarining ishonchliligi

Tadqiqot natijalari bir qator metodologik va amaliy jihatlar orqali ishonchlilikka ega ekanligi bilan asoslanadi. Avvalo, tadqiqotda qo'llangan metakognitiv strategiyalarni o'rganish va tatbiq etish usullari empirik, nazariy va amaliy bosqichlarda sistematik tarzda amalga oshirilgan. Talabalar bilan olib borilgan mashg'ulotlar davomida metakognitiv yondashuvlar, refleksiya, o'z-o'zini monitoring qilish va baholash mexanizmlari sinovdan o'tkazilgan, natijalar esa amaliy kuzatuvlar, interaktiv mashg'ulotlar va individual tahlil orqali qayd etilgan.

Shuningdek, tadqiqotda integratsion-modulli metodika va MetaPerform o'quv-didaktik texnologiyasi sinovdan o'tkazilib, turli pedagogik sharoitlarda qo'llanilishi orqali natijalar qayta tekshirilgan. Natijalar talabalarning ijrochilik mahorati va metakognitiv ko'nikmalarining darajasiga bog'liq holda tizimli ravishda kuzatilgan bo'lib, bu tadqiqot natijalarining takrorlanuvchanligini va ishonchliligini ta'minlaydi.

Tadqiqot natijalarining ishonchliligi shuningdek, ko'p bosqichli monitoring va reflektiv baholash tizimi orqali ham mustahkamlangan. Talabalar mashg'ulotdagi o'z-o'zini baholash, o'z xatolarini aniqlash va tuzatish jarayonlarini muntazam amalga oshirgan, bu esa metakognitiv strategiyalarning samaradorligini real holatda kuzatishga imkon yaratgan.

Shuningdek, natijalar ilmiy asoslangan nazariy yondashuvlar bilan muvofiqligi orqali ishonchli hisoblanadi: kognitiv va metakognitiv psixologiya, pedagogik nazariyalar va ijrochilik faoliyati konsepsiyalari bilan uzviy bog'langan holda empirik natijalar tizimli ravishda tahlil qilingan.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari amaliy tatbiq imkoniyatlari bilan mustahkamlangan: ishlab chiqilgan metodikalar, integratsion-modulli yondashuv va MetaPerform texnologiyasi real ta'lim jarayonlarida sinovdan o'tkazilgan va samaradorligi aniq ko'rsatkichlar orqali tasdiqlangan.

Natijada, monografiyada keltirilgan barcha tadqiqot natijalari empirik kuzatuvlar, metodik eksperimentlar va nazariy tahlillar bilan uzviy bog'langan holda ishonchlilik va ilmiy asosga ega bo'lib, bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirishning samarali yondashuvlarini ishonchli tarzda tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalarining ilmiy va amaliy ahamiyati. Monografiyada olib borilgan tadqiqot natijalari nafaqat ilmiy jihatdan ahamiyatga ega, balki musiqa ta'limi amaliyotida samarali tatbiq etish imkoniyatini ham yaratadi. Ilmiy ahamiyati shundaki, tadqiqot

metakognitiv strategiyalarning musiqiy ijrochilik faoliyatida shakllanishi va rivojlanishidagi mexanizmlarni sistematik tarzda aniqladi, ularning pedagogik va psixologik asoslarini ilmiy jihatdan tahlil qildi. Xususan:

✓ Metakognitiv strategiyalar nazariyasi va musiqiy faoliyatning uzviy bog'liqligi tasdiqlanib, ijrochilik mahoratini rivojlantirish jarayonida refleksiya, monitoring, rejalashtirish va o'z-o'zini baholash kabi mexanizmlarning samaradorligi empirika orqali isbotlandi;

✓ Kognitiv va metakognitiv psixologiya asoslari, shuningdek, ijrochilik faoliyatida e'tibor, xotira va motivatsiya bog'liqligi tizimli tarzda o'rganilib, bu bilimlar musiqiy ijro ko'nikmalarini pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirishga imkon berdi;

✓ Tadqiqot natijalari musiqiy ijro mahoratini kompleks rivojlantirish modeli va metakognitiv strategiyalarga asoslangan metodik konsepsiyalar yaratishga zamin yaratdi, bu esa ilmiy tadqiqotlar sohasida yangi konseptual yondashuv sifatida qaraladi.

Amaliy ahamiyati esa quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

✓ Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun metakognitiv strategiyalarni o'quv jarayonida qo'llash metodikasi ishlab chiqildi, bunda pedagogik vositalar, treninglar, innovatsion mashg'ulotlar va ijro laboratoriyalari orqali talabalarning ijrochilik salohiyati va nazariy bilimlari uyg'unlashtirildi;

✓ Talabalarning ijro faoliyatini o'z-o'zini tahlil qilish va baholash orqali rivojlantirish, xatolarni aniqlash va tuzatish, shuningdek, texnika va interpretatsiyani boshqarish ko'nikmalarini shakllantirishning amaliy mexanizmlari belgilab berildi;

✓ Tadqiqot asosida ishlab chiqilgan yondashuvlar individual va guruh mashg'ulotlarida, shuningdek, metakognitiv monitoring va refleksiya jarayonlarini tatbiq etish orqali ijrochilik mahoratini bosqichma-bosqich rivojlantirish imkonini yaratadi;

✓ Olingan natijalar musiqa ta'limi muassasalarida pedagoglarning professional kompetensiyasini oshirish, ijrochilik va

o'quv jarayonlarini innovatsion metodlar bilan boyitish hamda o'quvchilarning musiqiy tafakkur va ijodiy salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shu tariqa, monografiyada keltirilgan natijalar ilmiy hamda amaliy jihatdan ishonchli va zamonaviy musiqa ta'limi talablariga mos bo'lib, bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar asosida shakllantirishning nazariy va amaliy asoslarini mustahkamlaydi.

Tadqiqot natijalarining joriy qilinishi. Monografiyada keltirilgan tadqiqot natijalari zamonaviy musiqa ta'limi amaliyotida samarali tatbiq etish imkoniyatlarini yaratadi va bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari faoliyatida quyidagi yo'nalishlarda joriy qilinishi tavsiya etiladi:

- **O'quv jarayoniga integratsiya qilish:** Metakognitiv strategiyalarning mashg'ulotlarda qo'llanishi orqali talabalarning ijrochilik mahoratini rivojlantirish mexanizmlari amaliy faoliyatga tatbiq etiladi. Bu jarayonda refleksiya, o'z-o'zini baholash, monitoring va rejalashtirish jarayonlari darslar tizimiga kiritilib, ijrochilik faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

- **Individual va guruh mashg'ulotlarida qo'llash:** Metakognitiv strategiyalar individual va guruh mashg'ulotlariga moslashtirilgan holda tatbiq etiladi. Bu orqali talabalarning o'z ijro faoliyatini tahlil qilish, xatolarni aniqlash va tuzatish, texnika va interpretatsiyani boshqarish ko'nikmalari tizimli ravishda shakllantiriladi.

- **Pedagogik metodika va vositalar orqali amalga oshirish:** Pedagogik vositalar, treninglar, ijro laboratoriyalari va innovatsion mashg'ulotlar orqali metakognitiv strategiyalarni amaliy joriy qilish mumkin. Shuningdek, nazariy bilimlarni ijro faoliyati bilan uyg'unlashtirish orqali o'qituvchilarning metodik mahorati va talabalarning ijrochilik salohiyati oshiriladi.

- **Refleksiya va monitoring jarayonlarini tatbiq etish:** Talabalarda o'z-o'zini baholash va metakognitiv monitoringni tizimli tarzda rivojlantirish, mashg'ulot jarayonida ijrochilik xatolarini

aniqlash va tuzatish mexanizmlari orqali ijrochilik mahoratini kompleks rivojlantirish amalga oshiriladi. Bu metodlar nafaqat ijro sifatini oshiradi, balki talabalarning mustaqil ijodiy faoliyatini rag'batlantiradi.

▪ **Professional kompetensiyani oshirish:** Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun ishlab chiqilgan metodik konsepsiyalar va yondashuvlar o'quv jarayonida professional kompetensiyani oshirish, metakognitiv strategiyalarni darslarga tizimli kiritish va pedagogik innovatsiyalarni joriy etish imkonini beradi. Shu tariqa, talabalarning ijrochilik mahorati va musiqiy tafakkuri rivojlanadi, darslar samaradorligi oshadi.

Shu bilan tadqiqot natijalari amaliyotga joriy qilinishi orqali bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirishning nazariy va metodik asoslari mustahkamlanadi, dars jarayonida innovatsion yondashuvlar tatbiq etiladi va talabalarning musiqiy kompetensiyalari tizimli ravishda rivojlantiriladi.

1-BOB. IJROCHILIK MAHORATI VA UNING MUSIQIY TA'LIMDAGI AHAMIYATI

Musiqi ta'limi jarayonida bo'lajak o'qituvchilarning ijrochilik mahorati ularning professional kompetensiyasini shakllantirishda markaziy ahamiyatga ega. Ijrochilik mahorati nafaqat texnik ko'nikmalarni egallash, balki musiqiy ifoda, emotsional sezgirlik va kognitiv strategiyalarni uyg'unlashtirishni talab qiladi. Shu bois, bu bobda ijrochilik mahoratining nazariy tushunchalari, tarkibiy elementlari va rivojlanish bosqichlari tizimli ravishda tahlil qilinadi.

✓ Birinchidan, **ijrochilik mahoratining nazariy tushunchasi** bo'yicha o'rganishlar ijrochilikning asosiy xususiyatlari, uning musiqiy faoliyatdagi roli va professional kompetensiya bilan bog'liqligini ochib beradi. Bu yondashuv orqali bo'lajak musiqi ta'limi o'qituvchilari o'z faoliyatida ijrochilikni nafaqat texnik, balki nazariy va amaliy jihatdan uyg'unlashtirish zarurligini tushunadilar.

✓ Ikkinchidan, **ijrochilik mahorati tarkibiy elementlari** — texnik va interpretativ, emotsional va estetik, shuningdek, kognitiv va metakognitiv komponentlar — har bir o'quvchining ijro faoliyatini kompleks rivojlantirishning asosini tashkil etadi. Texnik komponentlar ijro texnikasini mustahkamlaydi, interpretativ komponent musiqiy ifodaning shakllanishini ta'minlaydi, emotsional va estetik komponentlar ijrodagi his-tuyg'ularni boyitadi, kognitiv va metakognitiv komponentlar esa o'z-o'zini nazorat qilish va refleksiya orqali ijrochilik mahoratini takomillashtirishga xizmat qiladi.

✓ Uchinchidan, **ijrochilik mahoratining rivojlanish bosqichlari** — boshlang'ich, o'rta va yuqori darajadagi tayyorgarlik — har bir bosqichda talabaning musiqiy bilim, ko'nikma va ijro strategiyalarini izchil rivojlantirishni ta'minlaydi. Boshlang'ich bosqichda asosiy texnik ko'nikmalar va ijrochilik odatlari shakllanadi, o'rta bosqichda interpretativ va metakognitiv ko'nikmalar rivojlantiriladi, yuqori bosqichda esa ijrochilikni nazariy bilimlar bilan uyg'unlashtirish va professional darajada ijro qilish imkoniyati yaratiladi.

Shu tarzda, ushbu bob ijrochilik mahoratini musiqiy ta'lim jarayonida tushunish va rivojlantirishning nazariy asoslarini aniqlashga qaratilgan bo'lib, bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun ijrochilik faoliyatining kompleks va tizimli ko'rinishini shakllantirish imkonini beradi.

1.1 Ijrochilik mahoratining nazariy tushunchasi

Ijrochilik mahorati — musiqa ta'limi va musiqiy faoliyatning markaziy komponentlaridan biri bo'lib, u texnik ko'nikmalar, ijro interpretatsiyasi va shaxsiy ijodiy ifodani o'zida mujassamlashtiradi. Nazariy nuqtai nazardan, ijrochilik mahorati shunchaki texnik va musiqiy bilimlarni egallash bilan chegaralanmaydi; u o'quvchining musiqa asarini tushunish, uning estetik va emotsional mazmunini ifodalash, shuningdek, ijro jarayonini nazorat qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Ijrochilik mahorati musiqiy faoliyatda bir necha jihatdan muhim rol o'ynaydi.

➤ Birinchidan, u talabanning texnik va interpretativ tayyorgarligini mustahkamlaydi, ijroning aniqligi va musiqiy ifodani boyitishga xizmat qiladi.

➤ Ikkinchidan, ijrochilik mahorati o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rag'batlantiradi, musiqiy qarorlarni mustaqil qabul qilish va ijro jarayonini moslashtirish imkonini beradi.

➤ Uchinchidan, u o'quvchilarning professional kompetensiyasini shakllantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi, chunki musiqa ta'limi jarayonida olingan ko'nikmalar to'g'ridan-to'g'ri pedagogik va ijodiy faoliyatga tatbiq etiladi.

Ijrochilik mahoratining nazariy tahlili shuni ko'rsatadiki, u professional kompetensiya bilan chambarchas bog'liq bo'lib, musiqiy ta'lim jarayonida o'qituvchining metodik va ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishning asosiy omilidir. Shu sababli, ijrochilik mahoratini chuqur tushunish va uni nazariy asoslar orqali o'rganish, bo'lajak

musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijro va pedagogik kompetensiyani birgalikda rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ijrochilik mahorati: ta'rif va asosiy xususiyatlar. Ijrochilik mahorati — bu musiqa ta'limi va ijrochilik faoliyatining markaziy tarkibiy qismi bo'lib, u musiqiy asarni texnik jihatdan to'g'ri ijro etish, uning estetik mazmunini yetkazish va shaxsiy ijodiy ifodani uyg'unlashtirish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Nazariy jihatdan ijrochilik mahorati nafaqat texnik ko'nikmalar to'plami, balki musiqiy qarorlar qabul qilish, ijroni rejalashtirish va o'z faoliyatini baholash orqali shakllanadigan kompleks kognitiv va metakognitiv jarayon sifatida tushuniladi.

Ijrochilik mahoratining asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1. Texnik tarkibiylik – bu ijrochilik jarayonida asbobni yoki vokal qobiliyatlarni nazorat qilish, to'g'ri texnika va aniqlik bilan ijro etish qobiliyatidir. Texnik tarkibiylik o'quvchiga tezlik, intonatsiya va ritmik aniqlikni mukammal darajada bajarish imkonini beradi. Shu bilan birga, texnik qobiliyatlar ijroning murakkabligini oshirish va interpretativ qarorlarni amalga oshirish uchun zarur poydevor sifatida xizmat qiladi.

2. Interpretativ tarkibiylik – bu ijrochilikda asarning ma'no va ruhiyatini to'liq ifodalash qobiliyatidir. Interpretativ komponent ijrochilikni faqat texnik bajarishdan chiqarib, musiqaning hissiy va estetik mazmunini talaba tomonidan qabul qilinishi va yetkazilishiga qaratadi. Bu xususiyat ijrochi o'z individual ijodiy qarorlarini qabul qilish va asarni tinglovchiga yetkazishda mustaqil ifoda vositalaridan foydalanish imkoniyatini beradi.

3. Kognitiv va metakognitiv tarkibiylik – bu ijrochilik jarayonini rejalashtirish, nazorat qilish, tahlil qilish va o'z faoliyatini baholash qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Kognitiv komponent musiqiy materialni anglash va texnik bajarishning ongli jarayonini ta'minlasa, metakognitiv komponent ijro jarayonida xatolarni aniqlash, o'z-o'zini

tahlil qilish va strategik qarorlar qabul qilish orqali ijrochilik mahoratini takomillashtirishga yordam beradi.

Shunday qilib, ijrochilik mahorati — bu texnik, interpretativ, kognitiv va metakognitiv komponentlarning birligi bo'lib, u musiqiy ta'lim jarayonida o'quvchining professional va ijodiy kompetensiyasini shakllantirishning asosiy vositasidir. Bu qobiliyat faqat individual mashg'ulotlar orqali shakllanib qolmaydi, balki o'quv jarayonidagi metodik yondashuvlar, refleksiya, o'z-o'zini baholash va maqsadli amaliy faoliyat orqali mustahkamlanadi. Shu nuqtai nazardan, ijrochilik mahorati o'qituvchi va talabaning pedagogik hamda ijodiy faoliyati uchun fundamental asos bo'lib xizmat qiladi.

Ijrochilik mahoratining musiqiy faoliyatdagi roli. Ijrochilik mahorati musiqiy faoliyatning barcha darajalarida markaziy rol o'ynaydi va talabaning shaxsiy ijodiy ifodasi, texnik qobiliyatlari hamda professional kompetensiyasini birlashtiruvchi asosiy element sifatida namoyon bo'ladi. Musiqiy ijro jarayoni nafaqat texnik bajarishdan iborat bo'lib, balki asarning ruhiy-musiqiy mazmunini anglash, ifodalash va tinglovchiga yetkazish jarayonini ham o'z ichiga oladi. Shu nuqtai nazardan, ijrochilik mahorati musiqiy faoliyatda bir necha asosiy funksiyani bajaradi:

1. **Texnik aniqlik va nazorat funksiyasi** – ijrochilik mahorati talabaning musiqiy asarni to'g'ri va aniq ijro etishini ta'minlaydi. Texnik aniqlik notalarni to'g'ri o'qish, ritm va intonatsiyani to'g'ri bajarish, shuningdek, murakkab ijro texnikasini mukammal darajada qo'llash imkonini beradi. Shu bilan birga, texnik aniqlik musiqiy ifodaning barqarorligini va ijro sifatining yuqori darajasini kafolatlaydi.

2. **Estetik va interpretativ funksiyasi** – ijrochilik mahorati musiqiy asarning estetik mazmunini anglash va uni ijro orqali yetkazish imkonini beradi. Talaba ijroni faqat texnik jihatdan bajarish bilan cheklanmay, asarning hissiy ohangini, dinamik va stilistik xususiyatlarini ifodalash orqali tinglovchiga ma'naviy-emosional

ta'sir ko'rsatadi. Bu esa ijrochilik jarayonini to'liq va boy musiqiy faoliyatga aylantiradi.

3. Kognitiv va metakognitiv boshqaruv funksiyasi – ijrochilik mahorati ijro jarayonini rejalashtirish, monitoring qilish va o'z-o'zini baholash orqali samarali amalga oshirishga xizmat qiladi. Talaba o'z ijro xatolarini aniqlash, ularni tahlil qilish va strategik ravishda tuzatish qobiliyatiga ega bo'ladi. Shu tarzda, ijrochilik mahorati musiqiy faoliyatda kognitiv qarorlar qabul qilish va metakognitiv nazoratni amalga oshirish imkoniyatini yaratadi.

Shu bilan birga, ijrochilik mahorati musiqiy faoliyatni kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi. U nafaqat texnik va interpretativ tayyorgarlikni shakllantiradi, balki talabaning shaxsiy ijodiy qarorlar qabul qilish, musiqiy ifodani boyitish va ijroni mustaqil tarzda boshqarish qobiliyatini ham rivojlantiradi. Shu nuqtai nazardan, ijrochilik mahorati musiqiy faoliyatning sifatini va samaradorligini belgilovchi asosiy mezon hisoblanadi, va u bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida professional va ijodiy kompetensiyani rivojlantirishning poydevori sifatida xizmat qiladi.

Ijrochilik mahorati va professional kompetensiya o'rtasidagi bog'liqlik. Ijrochilik mahorati bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun professional kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Professional kompetensiya — bu o'qituvchining nafaqat pedagogik bilim va ko'nikmalarga, balki o'z sohasidagi amaliy va ijodiy qobiliyatlarni samarali qo'llash qobiliyatiga ega bo'lishini bildiradi. Shu nuqtai nazardan, ijrochilik mahorati va professional kompetensiya o'rtasidagi bog'liqlik bir necha asosiy jihatlarda namoyon bo'ladi.

➤ Birinchidan, **ijrochilik mahorati pedagogik faoliyatning sifatini belgilovchi omil sifatida** xizmat qiladi. Musiqa o'qituvchisi o'zining texnik va interpretativ qobiliyatlari orqali talabalarga aniq va estetik jihatdan boy ijro ko'rsatishi mumkin bo'ladi. Bu esa o'quvchilarning musiqiy ko'nikmalarini to'g'ri shakllantirish, ularni ijodiy faoliyatga jalb qilish va musiqiy asarlarni chuqur anglash

imkonini beradi. Shu tarzda, ijrochilik mahorati o'qituvchining pedagogik samaradorligini oshiradi va uning professional kompetensiyasining mustahkam poydevorini tashkil qiladi.

➤ Ikkinchidan, **ijrochilik mahorati o'qituvchining metodik kompetensiyasi bilan chambarchas bog'liqdir.** Ijrochilik mahoratini rivojlantirgan o'qituvchi mashg'ulotlarni rejalashtirish, ijroni tahlil qilish, xatolarni aniqlash va ularni tuzatish bo'yicha metodik qarorlar qabul qilishda yuqori darajada samarali bo'ladi. Shu bilan birga, metakognitiv yondashuvlar orqali o'z faoliyatini doimiy ravishda baholash va takomillashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi, bu esa pedagogik kompetensiyaning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

➤ Uchinchidan, **ijrochilik mahorati va professional kompetensiya o'rtasidagi integratsiya shaxsiy va ijodiy kompetensiyani rivojlantirishni ta'minlaydi.** Ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida rivojlantirgan o'qituvchi nafaqat o'z ijro ko'nikmalarini oshiradi, balki talabalarning ijodiy qaror qabul qilish, musiqiy ifodani boyitish va mustaqil ijro etish qobiliyatlarini shakllantirishga samarali hissa qo'shadi. Shu tarzda, ijrochilik mahorati professional kompetensiyaning faol va dinamik qismi sifatida o'qituvchining kasbiy faoliyatida uzviy rol o'ynaydi.

Natijada, ijrochilik mahorati va professional kompetensiya o'rtasidagi bog'liqlik shuni ko'rsatadiki, o'qituvchining texnik, interpretativ va metakognitiv qobiliyatlari nafaqat individual ijro sifatini oshiradi, balki pedagogik jarayonda musiqiy ta'lim sifatini tizimli ravishda rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar asosida shakllantirish professional kompetensiyaning mustahkam poydevorini yaratadi.

1.2 Ijrochilik mahorati tarkibiy elementlari

Ijrochilik mahorati musiqiy faoliyatning samaradorligini ta'minlovchi murakkab va ko'p qatlamli tushuncha bo'lib, u bir nechta o'zaro bog'liq tarkibiy elementlardan tashkil topadi. Ushbu

elementlar o'zaro uyg'unlashib, talabaning nafaqat texnik va interpretativ ko'nikmalarini, balki musiqiy ifodaning estetik va emotsional jihatlarini ham rivojlantiradi. Shu bois, ijrochilik mahoratini shakllantirish jarayonida har bir tarkibiy komponentning o'ziga xos roli va funksiyasi mavjud bo'lib, ularning integratsiyasi bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining professional va ijodiy kompetensiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi.

✓ Birinchi tarkibiy element — **texnik va interpretativ komponentlar**. Texnik komponent talabaning musiqiy asarni texnik jihatdan to'g'ri ijro etishini, intonatsiya, ritm va tezlikni boshqarishini ta'minlaydi. Interpretativ komponent esa asarning estetik va hissiy mazmunini ifodalash, ijro jarayonida individual ijodiy qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, texnik va interpretativ komponentlar bir-birini to'ldiradi va talabaning ijrochilik faoliyatining sifatini sezilarli darajada oshiradi.

✓ Ikkinchi tarkibiy element — **emotsional va estetik komponentlar**. Bu komponentlar ijrochilikni faqat texnik bajarishdan chiqib, musiqaning ruhiy-musiqiy mazmunini talaba tomonidan chuqur anglash va tinglovchiga yetkazish jarayonini ta'minlaydi. Emotsional va estetik komponentlar orqali talaba asarning hissiy ohangini sezadi, musiqiy ifodani boyitadi va ijro jarayonida o'z shaxsiy estetik qarashlarini namoyon etadi.

✓ Uchinchi tarkibiy element — **kognitiv va metakognitiv komponentlar**. Kognitiv komponent musiqiy materialni tahlil qilish, xotira va diqqatni boshqarish kabi ijrochilik jarayonining ongli jihatlarini o'z ichiga oladi. Metakognitiv komponent esa ijro jarayonini rejalashtirish, nazorat qilish, xatolarni aniqlash va tuzatish, shuningdek, o'z-o'zini baholash orqali ijrochilik mahoratini yanada takomillashtirish imkonini yaratadi. Shu tariqa, metakognitiv strategiyalar ijrochilik jarayonini yanada samarali va ongli tarzda boshqarishga xizmat qiladi.

Shu tarzda, ijrochilik mahorati tarkibiy elementlari — texnik va interpretativ, emotsional va estetik, kognitiv va metakognitiv

komponentlar — birgalikda talabanning musiqiy ijro va pedagogik kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy va amaliy asosini tashkil qiladi. Har bir komponentning tizimli rivojlanishi o'quvchining ijrochilik faoliyatini kompleks va yuqori sifatli shakllantirishga xizmat qiladi, bu esa bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun muhim poydevor hisoblanadi.

Texnik va interpretativ komponentlar. Ijrochilik mahoratining texnik va interpretativ komponentlari musiqiy ijroning sifatini va samaradorligini belgilovchi asosiy tarkibiy elementlar hisoblanadi. Texnik komponent ijrochilikning texnik jihatlarini, ya'ni notalarni aniqlik bilan o'qish, ritmik aniqlikni saqlash, intonatsiyani boshqarish va ijroning tezligi hamda aniqligini nazorat qilish kabi qobiliyatlarni o'z ichiga oladi. Bu komponent talabanning asbob yoki vokal texnikasini mukammal darajada egallashini ta'minlaydi va ijroning barqarorligini kafolatlaydi. Texnik komponentning rivojlanishi o'quvchiga murakkab musiqiy texnikalarni erkin bajarish, ijroni o'z-o'zini tahlil qilish orqali takomillashtirish va yangi ijro materiallarini tezroq o'zlashtirish imkoniyatini beradi.

Interpretativ komponent esa ijrochilikni texnik bajarishdan yuqori bosqichga ko'tarib, musiqiy asarning hissiy va estetik mazmunini ifodalashga qaratilgan. Bu komponent orqali talaba ijroni faqat texnik jihatdan bajarish bilan cheklanmay, asarning ruhiy-musiqiy ohangini anglaydi, dinamik va stilistik xususiyatlarini yetkazadi hamda o'z individual ijodiy qarorlarini qabul qiladi. Interpretativ komponentning rivojlanishi o'quvchiga asarning turli hissiy qatlamlarini sezish, ijroni tinglovchiga samarali yetkazish va musiqiy ifodaning shaxsiy rangini yaratish imkonini beradi.

Texnik va interpretativ komponentlar bir-birini to'ldiradi va o'zaro uyg'unlashadi. Texnik qobiliyatlar ijroning aniqligi va ishonchliligini ta'minlab, interpretativ qarorlar amalga oshirilishi uchun poydevor yaratadi; interpretativ komponent esa texnikani ma'noli va estetik jihatdan boyitadi. Shu tariqa, texnik va interpretativ komponentlar musiqiy ijroning murakkab va integratsiyalashgan

jarayonini tashkil qiladi va bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini shakllantirishning asosiy poydevori sifatida xizmat qiladi.

Emotsional va estetik komponentlar. Ijrochilik mahoratining emotsional va estetik komponentlari musiqiy ijroning insoniyat ruhiyatiga ta'sir qiluvchi asosiy jihatlarini ifodalaydi. Ushbu komponentlar o'quvchining nafaqat texnik va interpretativ qobiliyatlarini, balki asarning hissiy va san'at estetik mazmunini anglash va yetkazish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Emotsional komponent ijrochilik jarayonida talabanning o'z ichki his-tuyg'ularini musiqiy ifoda orqali shakllantirish, asardagi hissiy tonlarni sezish va ularni tinglovchiga yetkazish imkonini beradi. Shu orqali ijro talabanning individual musiqiy shaxsiyati va hissiy tajribasini boyitadi.

Estetik komponent esa ijrochilikni san'at va go'zallik nuqtai nazaridan boyitadi. Bu komponent talaba ijrosida musiqaning strukturaviy, stilistik va dinamik xususiyatlarini to'g'ri anglash, ijroni shakllantirishda estetik qarorlar qabul qilish va asarning umumiy obrazini yaratish imkonini beradi. Estetik komponent orqali o'quvchi ijrodagi har bir detalni san'at talqin qilishga o'rgatiladi va musiqiy asarni tinglovchiga nafaqat texnik jihatdan, balki hissiy va san'at estetik jihatdan yetkazadi.

Emotsional va estetik komponentlar bir-birini to'ldiradi va ijrochilik jarayonining to'liq, boy va mazmunli bo'lishini ta'minlaydi. Emotsional komponent orqali olingan hissiy tajriba estetik qarorlar qabul qilishga asos bo'lib, estetik komponent ijroni tizimli va san'at jihatdan mukammal shakllantirishga xizmat qiladi. Shu tarzda, emotsional va estetik komponentlar bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini shakllantirish va talabanning musiqiy ifodasini boyitishning muhim poydevori sifatida namoyon bo'ladi.

Kognitiv va metakognitiv komponentlar. Ijrochilik mahoratining kognitiv va metakognitiv komponentlari talabanning musiqiy

faoliyatini ongli va strategik ravishda boshqarish qobiliyatini shakllantiruvchi asosiy tarkibiy elementlardir. Kognitiv komponent musiqiy materialni tushunish, xotira, diqqat, tahlil va ijroni rejalashtirish kabi jarayonlarni o'z ichiga oladi. Shu nuqtai nazardan, kognitiv komponent ijrochi uchun musiqiy asarni chuqur anglash, texnik va interpretativ qarorlarni ongli ravishda qabul qilish imkonini yaratadi.

Metakognitiv komponent esa o'z-o'zini nazorat qilish va refleksiya jarayonini o'z ichiga oladi. Bu komponent talaba ijro jarayonida o'z xatolarini aniqlash, ularni tahlil qilish, tuzatish va ijroni takomillashtirish strategiyalarini ishlab chiqishga yordam beradi. Metakognitiv yondashuvlar orqali talaba ijrochilik jarayonini rejalashtiradi, nazorat qiladi va ijroning sifatini baholaydi. Shu bilan birga, metakognitiv strategiyalar ijro jarayonini mustaqil, ongli va maqsadli ravishda boshqarish imkonini beradi, bu esa bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik va pedagogik kompetensiyani birgalikda rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kognitiv va metakognitiv komponentlar ijrochilik jarayonida bir-birini to'ldiradi. Kognitiv komponent musiqiy materialni anglash va ijro qarorlarini qabul qilish asosini yaratadi, metakognitiv komponent esa bu qarorlarni nazorat qilish, baholash va takomillashtirish jarayonini ta'minlaydi. Shu tarzda, bu komponentlar bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini ongli va strategik yondashuv asosida shakllantirishning poydevorini tashkil qiladi.

Natijada, kognitiv va metakognitiv komponentlar talabaning ijrochilik faoliyatini kompleks rivojlantirishga, ijroni ongli, maqsadli va ijodiy tarzda boshqarishga imkon beradi. Ular nafaqat ijrochilik mahoratini, balki pedagogik va musiqiy kompetensiyani shakllantirishning muhim omili sifatida xizmat qiladi.

1.3 Ijrochilik mahoratining rivojlanish bosqichlari

Ijrochilik mahorati murakkab va tizimli jarayon bo'lib, u o'quvchining texnik, interpretativ, emotsional, estetik hamda kognitiv va metakognitiv qobiliyatlarini birgalikda rivojlantirishni talab qiladi. Ushbu mahoratning shakllanishi va takomillashuvi bosqichma-bosqich amalga oshadi, har bir bosqichda o'ziga xos vazifalar va maqsadlar mavjud bo'lib, ular talabaning musiqiy tayyorgarligi va professional kompetensiyasini yanada mukammal darajaga olib chiqadi. Shu bois, ijrochilik mahoratining rivojlanish bosqichlarini tahlil qilish talabaning ijrochilik faoliyatini tizimli ravishda tushunish va shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Birinchi bosqich — **boshlang'ich musiqiy tayyorgarlik va ijrochilik ko'nikmalari**. Bu bosqichda o'quvchi musiqiy asboblardan yoki vokal texnikasidan boshlang'ich ko'nikmalarni egallaydi, notalarni aniqlash, ritm va intonatsiyani boshqarish, shuningdek, o'z ijrosini nazorat qilishni o'rganadi. Shu bilan birga, talaba ijro jarayonida o'z hissiy va estetik tajribasini rivojlantira boshlaydi.

Ikkinchi bosqich — **o'rta darajadagi professional tayyorgarlik**. Bu bosqichda talaba texnik va interpretativ ko'nikmalarini mustahkamlab, murakkab asarlarni ijro etish qobiliyatini rivojlantiradi. Shu bilan birga, kognitiv va metakognitiv strategiyalar orqali ijroni rejalashtirish, nazorat qilish va xatolarni tuzatish imkoniyatini egallaydi. O'rta darajadagi tayyorgarlik ijrochilik va musiqiy ifodaning yuqori darajada uyg'unlashuvi bilan ajralib turadi.

Uchinchi bosqich — **yuqori darajadagi ijrochilik va nazariy tayyorgarlik**. Bu bosqichda talaba professional darajadagi ijro ko'nikmalarini egallab, ijroni nazariy bilimlar bilan uyg'unlashtiradi. Shu bosqichda ijrochilik mahorati metakognitiv strategiyalar asosida takomillashadi, talaba o'z faoliyatini doimiy ravishda baholaydi, ijroning estetik va hissiy jihatlarini chuqur anglaydi, shuningdek, o'z pedagogik va ijodiy kompetensiyasini rivojlantiradi.

Shu tarzda, ijrochilik mahoratining rivojlanish bosqichlari — boshlang'ich, o'rta va yuqori daraja — talabaning musiqiy bilim,

ko'nikma va ijrochilik strategiyalarini tizimli va izchil shakllantirishga xizmat qiladi. Bu bosqichlar orqali bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida rivojlantirishning nazariy va amaliy poydevori yaratiladi.

Boshlang'ich musiqiy tayyorgarlik va ijrochilik ko'nikmalari. Ijrochilik mahoratining boshlang'ich bosqichi talabaning musiqiy tayyorgarligi va ijrochilik ko'nikmalarini shakllantirishning poydevori hisoblanadi. Ushbu bosqichda e'tibor asosan texnik va interpretativ ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratiladi, shuningdek, musiqiy tushuncha va hissiy anglashning dastlabki elementlari hosil qilinadi. Boshlang'ich musiqiy tayyorgarlik jarayoni talabaning individual qobiliyatlari va ehtiyojlariga moslashtirilgan metodik yondashuvlarni talab qiladi, chunki musiqiy faoliyatning yanada murakkab bosqichlarida bu poydevorning mustahkamligi ijroning sifatini belgilaydi.

Texnik ko'nikmalar doirasida talaba notalarni aniqlash, ritm va intonatsiyani boshqarish, asbob yoki vokal texnikasini shakllantirishni o'rganadi. Shu bosqichda texnik mashqlar orqali ijrodagi barqarorlik, aniqlik va aniqlik hissi rivojlantiriladi, bu esa keyinchalik murakkab ijro materiallarini egallashga tayyorgarlik vazifasini bajaradi.

Interpretativ ko'nikmalar boshlang'ich bosqichda musiqiy ifodani his qilish va oddiy estetik qarorlar qabul qilish bilan bog'liq. Talaba musiqiy asarning ritmik, dinamik va hissiy ohanglarini sezishni boshlaydi, shuningdek, o'z ijrosida kichik interpretativ qarorlar qabul qilish orqali shaxsiy ifodani shakllantiradi. Shu tarzda, boshlang'ich bosqich talabaning musiqiy sezgi, hissiy anglash va ijrochilik qarorlarini qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Bundan tashqari, boshlang'ich musiqiy tayyorgarlik metakognitiv yondashuvlarni shakllantirish uchun ham muhim hisoblanadi. Talaba o'z ijrosini nazorat qilish, xatolarini aniqlash va ularni tuzatish orqali ijrochilik faoliyatini ongli ravishda boshqarishni o'rganadi. Shu tariqa, boshlang'ich bosqich nafaqat texnik va

interpretativ ko'nikmalarni rivojlantiradi, balki ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirishning dastlabki poydevorini yaratadi.

Natijada, boshlang'ich musiqiy tayyorgarlik va ijrochilik ko'nikmalari bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun murakkab ijrochilik va pedagogik faoliyatning asosiy tayyorgarlik bosqichi bo'lib, ular orqali talabaning ijrochilik mahorati tizimli va izchil shakllantiriladi.

O'rta darajadagi professional tayyorgarlik. Ijrochilik mahoratining o'rta darajali professional tayyorgarlik bosqichi talabaning texnik va interpretativ ko'nikmalarini yanada mustahkamlash, ijroni chuqurroq anglash va metakognitiv strategiyalarni amaliyotga joriy qilishga qaratilgan murakkab jarayondir. Ushbu bosqichda talaba o'z ijrochilik qobiliyatlarini nazariy bilimlar bilan uyg'unlashtiradi va ijroning sifatini yuqori darajada oshirish uchun ongli strategiyalarni qo'llay boshlaydi. Shu bois, o'rta darajadagi tayyorgarlik bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun professional kompetensiyani shakllantirishning muhim davri hisoblanadi.

Texnik jihatdan, talaba murakkab ijro materiallarini mukammal bajarishga, ritmik va intonatsion aniqlikni doimiy nazorat qilishga o'rganadi. Shu bosqichda texnik ko'nikmalarni mustahkamlash orqali talaba ijroning barqarorligini oshiradi, murakkab asarlarni bajarish uchun tayyorgarlikni tizimli ravishda rivojlantiradi va ijroni doimiy takomillashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Interpretativ jihatdan, o'rta darajadagi professional tayyorgarlik talabaning ijroni estetik va hissiy nuqtai nazardan anglash qobiliyatini kengaytiradi. Talaba asarning turli hissiy qatlamlarini aniqlay boshlaydi, dinamik va stilistik tafovutlarni sezadi va ijroni shaxsiy ijodiy qarorlar bilan boyitadi. Shu bilan birga, interpretativ qarorlar talabaning individual ijodiy uslubini

shakllantirishga xizmat qiladi va ijroni tinglovchiga samarali yetkazish imkonini beradi.

Metakognitiv strategiyalar bu bosqichda muhim rol o'ynaydi. Talaba o'z ijrosini rejalashtiradi, jarayonni nazorat qiladi, xatolarini aniqlaydi va ularni tuzatish bo'yicha ongli qarorlar qabul qiladi. Shu tarzda, o'rta darajadagi tayyorgarlik talabaning ijrochilik faoliyatini tizimli va ongli ravishda boshqarishga o'rgatadi, bu esa bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini mustahkamlashning poydevorini yaratadi.

Natijada, o'rta darajadagi professional tayyorgarlik bosqichi ijrochilikning texnik, interpretativ va metakognitiv jihatlarini uyg'unlashtiradi, talabaning musiqiy ifodasi va pedagogik kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu bosqich bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun ijrochilik mahoratini amaliyotda samarali qo'llashning nazariy va metodik asosini shakllantiradi.

Yuqori darajadagi ijrochilik va nazariy tayyorgarlik. Ijrochilik mahoratining yuqori darajasi talabaning texnik, interpretativ, emotsional, estetik va metakognitiv qobiliyatlarini mukammal uyg'unlashtirish orqali professional va ijodiy kompetensiyani to'liq rivojlantirishga qaratilgan. Bu bosqich bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun eng murakkab va strategik tayyorgarlik davri hisoblanadi, chunki unda ijro va nazariy bilimlar bir-biri bilan integratsiyalashgan holda qo'llaniladi, va talaba o'z faoliyatini mustaqil, ongli va maqsadli tarzda boshqarishga o'rganadi.

Texnik jihatdan, yuqori darajadagi tayyorgarlik talaba murakkab va talabchan musiqiy asarlarni mukammal bajarish, texnik aniqlik va ritmik barqarorlikni saqlash, shuningdek, ijroni yuqori darajadagi aniqlik bilan nazorat qilish imkoniyatini egallaydi. Shu bosqichda talaba texnik ko'nikmalarni takomillashtirish bilan birga, ijroni mustaqil tahlil qilish va yangi ijro uslublarini o'zlashtirish qobiliyatini rivojlantiradi.

Interpretativ va estetik jihatdan talaba asarning hissiy va san'atij mazmunini chuqur anglaydi, ijroni shaxsiy ijodiy qarorlar bilan boyitadi va musiqiy ifodani tinglovchiga samarali yetkazadi. Shu bilan birga, talaba murakkab asarlarni o'zining individual ijodiy uslubi va pedagogik yondashuvlari bilan ijro etadi, bu esa bo'lajak o'qituvchining nafaqat ijrochilik, balki pedagogik kompetensiyasini ham rivojlantiradi.

Metakognitiv jihatdan, yuqori darajadagi tayyorgarlik talabaniing ijro jarayonini rejalashtirish, nazorat qilish, xatolarni aniqlash va ularni samarali tuzatish, shuningdek, o'z faoliyatini doimiy ravishda baholash va takomillashtirish qobiliyatini shakllantiradi. Bu jarayon ijrochilik mahoratini ongli va strategik tarzda rivojlantirishga xizmat qiladi va talabaniing musiqiy va pedagogik kompetensiyasini birgalikda mustahkamlaydi.

Shu tarzda, yuqori darajadagi ijrochilik va nazariy tayyorgarlik bosqichi bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar asosida rivojlantirishning eng yuqori darajasi bo'lib, talabaniing professional va ijodiy salohiyatini to'liq ochishga xizmat qiladi. Ushbu bosqich talabaniing ijrochilik, musiqiy ifoda va pedagogik faoliyatini tizimli, ongli va samarali shakllantirish imkoniyatini yaratadi.

2-BOB. METAKOGNITIV STRATEGIYALAR NAZARIYASI VA MUSIQIY FAOLIYATGA TATBIQI

Metakognitiv strategiyalar zamonaviy pedagogik va psixologik nazariyalarda ijrochilik faoliyatini ongli va samarali boshqarishning muhim vositasi sifatida qaraladi. Musiqiy faoliyat, xususan bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun, nafaqat texnik va interpretativ ko'nikmalarni, balki talabanning o'z ijrosini ongli ravishda rejalashtirish, nazorat qilish va baholash qobiliyatini rivojlantirishni talab qiladi. Shu jihatdan metakognitiv yondashuvlar ijrochilik jarayonining sifatini oshirish va professional kompetensiyani shakllantirishda asosiy vosita hisoblanadi.

Ushbu bobda avvalo **metakognitsiya tushunchasi va uning xususiyatlari** tahlil qilinadi. Metakognitsiya talabanning o'z fikrlash jarayonini anglash va boshqarish qobiliyati sifatida tushuniladi; bu jarayonda metakognitiv monitoring, rejalashtirish va o'z-o'zini nazorat qilish mexanizmlari muhim rol o'ynaydi. Musiqiy faoliyat kontekstida bu komponentlar talabanning ijrochilik mahoratini ongli va tizimli shakllantirish imkoniyatini beradi.

Keyingi qism **metakognitiv strategiyalarning musiqiy faoliyatdagi roliga** bag'ishlanadi. Bu yerda ijrochilik jarayonida metakognitiv strategiyalarni qo'llash, musiqiy xotira va diqqatni boshqarish, shuningdek, o'z faoliyatini baholash mexanizmlari orqali ijroning sifatini oshirish masalalari tahlil qilinadi. Shu orqali talaba o'z ijrosini ongli ravishda nazorat qiladi, xatolarini aniqlaydi va ijroni samarali takomillashtiradi.

Uchinchi qismda esa **metakognitiv strategiyalarni shakllantirish nazariyasiga** e'tibor qaratiladi. Pedagogik nazariyalar, refleksiya jarayoni va musiqiy mashg'ulotlarda metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirish usullari, shuningdek, metakognitiv yondashuv orqali ijrochilik mahoratini takomillashtirishning amaliy asoslari keng tahlil qilinadi. Bu esa bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun ongli va strategik ijrochilik faoliyatini shakllantirishning nazariy poydevorini yaratadi.

Shu tarzda, 2-bob metakognitiv strategiyalarni nazariy asoslarini o'rganish va ularni musiqiy faoliyatga tatbiq etishning nazariy va amaliy jihatlarini yoritadi. Bu bobning natijalari bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida rivojlantirishning ilmiy asosini mustahkamlashga xizmat qiladi.

2.1 Metakognitsiya tushunchasi va xususiyatlari

Metakognitsiya insonning o'z fikrlash jarayoni, bilish qobiliyatlari va o'z-o'zini boshqarish xususiyatlarini anglash va tartibga solish qobiliyati sifatida tushuniladi. Bu tushuncha psixologiya va pedagogik fanlarda ongli o'rganish va ta'lim jarayonlarini samarali tashkil etishning nazariy poydevori sifatida katta ahamiyatga ega. Musiqiy faoliyat kontekstida metakognitsiya, xususan bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun, ijrochilik jarayonini ongli rejalashtirish, nazorat qilish va baholash imkoniyatini beradi, bu esa ijrochilik mahoratini strategik yondashuv orqali shakllantirishga xizmat qiladi.

Metakognitiv yondashuvning asosiy jihatlaridan biri — **metakognitiv monitoring va o'z-o'zini nazorat qilish mexanizmlari**. Bu mexanizmlar talabaning ijrochilik jarayonidagi xatolarini aniqlash, ularni tahlil qilish va tuzatish orqali o'z faoliyatini ongli ravishda boshqarish imkonini yaratadi. Shu orqali musiqiy ijro jarayoni nafaqat texnik va interpretativ ko'nikmalarga, balki talabaning strategik va refleksiv qobiliyatlariga ham tayangan holda rivojlanadi.

Bundan tashqari, metakognitiv yondashuvda muhim ahamiyatga ega bo'lgan **rejalashtirish va strategiyalar turlari** ijrochilik faoliyatini samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Talaba ijroni oldindan rejalashtirish, maqsadlarni aniqlash, vaqt va resurslarni samarali taqsimlash orqali ijroning sifatini oshiradi. Shu bilan birga, strategik yondashuvlar ijrochining xatolarini tezda aniqlash, ijroni takomillashtirish va o'zini baholash qobiliyatini rivojlantirish imkonini beradi.

Shu tarzda, metakognitsiya va uning xususiyatlari bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirishning nazariy poydevorini tashkil qiladi. Ushbu bobda metakognitsiyaning asosiy jihatlarini, monitoring va rejalashtirish mexanizmlari orqali ijrochilik faoliyatini ongli va tizimli boshqarish nazariyasi yoritiladi, bu esa talabaning professional va ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Metakognitsiya: ta'rif va asosiy jihatlar. Metakognitsiya insonning o'z bilish jarayonini anglash, nazorat qilish va boshqarish qobiliyatini ifodalaydi. U ongli fikrlashning yuqori darajasi bo'lib, insonning o'z o'rganish, tushunish va ijodiy faoliyatini rejalashtirish, nazorat qilish va baholashga qodir bo'lishini ta'minlaydi. Psixologiya va pedagogik nazariyalarda metakognitsiya shaxsning bilish faoliyatini tizimli ravishda boshqarish va samarali natijaga erishish imkonini beruvchi asosiy mexanizm sifatida qaraladi.

Metakognitsiyaning asosiy jihatlaridan biri uning ikki asosiy komponentga bo'linishi bilan ifodalanadi: **bilishning monitoringi** va **bilishning regulyatsiyasi**. Monitoring komponenti o'z faoliyatini doimiy ravishda kuzatish va xatolarni aniqlash qobiliyatini o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, regulyatsiya komponenti talabaning o'z harakatlarini, ijrochilik strategiyalarini va ijro jarayonini ongli ravishda boshqarish, rejalashtirish va takomillashtirish imkoniyatini beradi.

Musiqiy faoliyat kontekstida metakognitsiyaning asosiy jihatlarini ijrochilikning texnik, interpretativ, estetik va pedagogik elementlarini boshqarishning strategik asoslarini yaratadi. Metakognitsiya yordamida talaba ijroni oldindan rejalashtiradi, jarayon davomida xatolarni aniqlaydi va ularni tuzatish uchun samarali strategiyalarni qo'llaydi. Shu tarzda, metakognitsiya talabaning ijrochilik faoliyatini ongli, tizimli va samarali boshqarish imkonini beradi, bu esa bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida

ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida rivojlantirishning nazariy poydevorini tashkil qiladi.

Natijada, metakognitsiya nafaqat talabaning bilish va ijrochilik qobiliyatlarini mustahkamlash, balki uning o'z-o'zini baholash, strategik rejalashtirish va ijroni takomillashtirish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan metakognitsiya bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun ijrochilik faoliyatining ongli va maqsadli shakllanishida asosiy nazariy vosita sifatida ahamiyat kasb etadi.

Metakognitiv monitoring va o'z-o'zini nazorat qilish mexanizmlari. Metakognitiv monitoring va o'z-o'zini nazorat qilish mexanizmlari talabaning ijrochilik faoliyatini ongli ravishda boshqarish, jarayonlarni tahlil qilish va takomillashtirish imkoniyatini yaratadigan muhim psixologik va pedagogik vositalardir. Ushbu mexanizmlar metakognitsiyaning amaliy ko'rinishi bo'lib, talabaning o'z ijrosini doimiy kuzatish, xatolarini aniqlash va ularni samarali tuzatish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Musiqiy faoliyat kontekstida ular ijrochining texnik, interpretativ va estetik elementlarini birgalikda boshqarish va mukammallashtirish imkonini beradi.

Metakognitiv monitoring jarayoni talabaning ijrochilik faoliyatida yuzaga keladigan xatolar, chalg'ituvchi omillar va qiyinchiliklarni aniqlashga qaratilgan. Bu jarayon talabaning o'z faoliyatini tahlil qilish qobiliyatini shakllantiradi, shu bilan birga ijroning sifatini nazorat qilish va ijrochilik qarorlarini o'z vaqtida qayta ko'rib chiqish imkonini yaratadi. Masalan, talaba musiqiy asarni ijro etayotganda ritm yoki intonatsiya xatolarini sezishi va ularni darhol tuzatishi mumkin.

O'z-o'zini nazorat qilish esa talabaning ijro jarayonini strategik ravishda boshqarish, oldindan rejalashtirilgan maqsadlar asosida harakat qilish va ijroni ongli tarzda takomillashtirish imkonini beradi. Bu mexanizm talabaning o'z harakatlari, hissiy reaksiyalari va ijrochilik qarorlarini baholashga qaratilgan bo'lib, ijroni metakognitiv

strategiyalar yordamida takomillashtirishning poydevorini tashkil qiladi. Shu bilan birga, o'z-o'zini nazorat qilish mexanizmlari talabaning o'zini baholash, xatolarni tahlil qilish va ijroning estetik va hissiy sifatini oshirish imkonini beradi.

Shu tarzda, metakognitiv monitoring va o'z-o'zini nazorat qilish mexanizmlari talabaning ijrochilik faoliyatini ongli, tizimli va strategik tarzda boshqarishga xizmat qiladi. Bu mexanizmlar bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirishning amaliy va nazariy asosini yaratadi, shuningdek, ularning professional va ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishga muhim hissa qo'shadi.

Metakognitiv rejalashtirish va strategiyalar turlari. Metakognitiv rejalashtirish va strategiyalar musiqiy faoliyatda talabaning ijrochilik mahoratini ongli va samarali rivojlantirishning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi. Rejalashtirish talabaning ijrochilik faoliyatini oldindan tizimli tashkil etish, maqsad va vazifalarni aniqlash, vaqt va resurslarni samarali taqsimlash, shuningdek, ijroni bosqichma-bosqich takomillashtirish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, metakognitiv rejalashtirish talabaning professional kompetensiyasini shakllantirishning strategik poydevorini yaratadi.

Metakognitiv strategiyalar turlari ijrochining o'z faoliyatini boshqarish usullarini belgilaydi va turli vazifalarni samarali bajarishga yordam beradi. Ularga quyidagilar kiradi:

1. **Oldindan rejalashtirish strategiyalari** — talaba ijro qilinadigan musiqiy asarni tahlil qiladi, texnik va interpretativ murakkabliklarni aniqlaydi, mashq va takomillashtirish tartibini belgilaydi. Bu strategiya ijroning sifatini oshirish va xatolarni kamaytirish uchun asosiy vosita hisoblanadi.

2. **Monitoring strategiyalari** — ijro jarayonida talaba o'z ijrosini doimiy kuzatadi, xatolarni aniqlaydi va tuzatish choralari belgilaydi. Monitoring strategiyalari talabaning diqqat va konsentratsiyasini

samarali boshqarish, ijroni sifatli amalga oshirish va ijrochilik qarorlarini tezkor qayta ko'rib chiqish imkonini yaratadi.

3. Refleksiya va baholash strategiyalari — talaba ijroning yakuniy natijasini tahlil qiladi, muvaffaqiyat va kamchiliklarni aniqlaydi, o'z faoliyatini baholash orqali keyingi mashg'ulotlarda takomillashtirish yo'llarini belgilaydi. Shu tarzda, refleksiya ijrochining ijodiy qarorlarini ongli ravishda rivojlantirish va ijroni estetik jihatdan boyitishga xizmat qiladi.

Musiqiy faoliyat kontekstida metakognitiv rejalashtirish va strategiyalar o'zaro uyg'unlashgan holda ishlaydi. Talaba oldindan rejalashtiradi, jarayon davomida monitoring qiladi va natijani refleksiya orqali baholaydi. Shu tarzda, metakognitiv strategiyalar ijrochilik faoliyatini tizimli, ongli va samarali boshqarishning asosiy vositasiga aylanadi.

Natijada, metakognitiv rejalashtirish va strategiyalar turlari bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun ijrochilik mahoratini metakognitiv yondashuvlar yordamida shakllantirishning amaliy va nazariy poydevorini tashkil qiladi. Bu strategiyalar talabaning professional, ijodiy va pedagogik kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi hamda musiqiy faoliyatda ongli va maqsadli yondashuvni ta'minlaydi.

2.2 Metakognitiv strategiyalarning musiqiy faoliyatdagi roli

Metakognitiv strategiyalar musiqiy faoliyatda talabaning ijrochilik mahoratini ongli, tizimli va samarali shakllantirishning muhim vositasi hisoblanadi. Ushbu strategiyalar talabaning ijroni rejalashtirish, jarayon davomida monitoring qilish, xatolarni aniqlash va tuzatish, shuningdek, o'z ijrosini baholash imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu jihatdan metakognitiv strategiyalar ijrochilik faoliyatini nafaqat texnik, balki interpretativ, estetik va pedagogik jihatlar bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

Ijrochilik jarayonida metakognitiv strategiyalar talabaning faoliyatini ongli boshqarish, diqqat va konsentratsiyani tartibga

solish, musiqiy xotira va hissiy ifodani samarali boshqarish imkonini beradi. Masalan, talaba murakkab musiqiy asarni ijro etishda texnik qiyinchiliklarni oldindan aniqlaydi, ijroni bosqichma-bosqich rejalashtiradi va xatolarni o'z vaqtida tuzatadi. Shu tarzda, ijrochining metakognitiv yondashuvi ijroning sifatini oshiradi va musiqiy ifodaning aniqligini ta'minlaydi.

Shuningdek, metakognitiv strategiyalar talabaning o'zini baholash mexanizmlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Talaba ijroning natijalarini tahlil qiladi, muvaffaqiyat va kamchiliklarni aniqlaydi, keyingi mashg'ulotlarda takomillashtirish yo'llarini belgilaydi. Bu jarayon ijrochilik faoliyatini doimiy rivojlantirishga, talabaning professional va ijodiy kompetensiyasini oshirishga xizmat qiladi.

Shu tariqa, metakognitiv strategiyalar musiqiy faoliyatda talabaning ijrochilik mahoratini ongli va tizimli shakllantirishning asosiy vositasiga aylanadi. Ular bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun ijroni samarali boshqarish, o'z faoliyatini baholash va ijrochilik ko'nikmalarini metakognitiv yondashuv orqali takomillashtirish imkoniyatlarini yaratadi. Natijada, metakognitiv strategiyalar musiqiy faoliyatda ongli, maqsadli va yuqori sifatli ijroning poydevorini tashkil qiladi.

Ijrochilik jarayonida metakognitiv strategiyalar. Ijrochilik jarayonida metakognitiv strategiyalar talabaning ijrosini ongli, tizimli va samarali boshqarish imkonini beruvchi muhim vosita hisoblanadi. Ushbu strategiyalar orqali talaba o'z ijrochilik faoliyatini rejalashtiradi, jarayon davomida monitoring qiladi, xatolarni aniqlaydi va ularni tuzatish choralarini belgilaydi. Natijada ijrochilik jarayoni nafaqat texnik va interpretativ qobiliyatlar, balki talabaning ongli fikrlash, refleksiya va o'z-o'zini nazorat qilish qobiliyatlari bilan uyg'unlashadi.

Metakognitiv strategiyalar ijrochilik jarayonida quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

1. **Ijroni oldindan rejalashtirish** – talaba ijro qilinadigan musiqiy asarni tahlil qiladi, texnik murakkabliklar va interpretativ vazifalarni aniqlaydi, mashq tartibini belgilaydi. Shu orqali ijro jarayoni maqsadli va samarali bo'ladi.

2. **Monitoring va nazorat** – ijro davomida talaba o'z ijrosini kuzatadi, xatolarni aniqlaydi va ularni tuzatadi. Bu jarayon diqqat va konsentratsiyani boshqarish, ijroning sifatini oshirish va ijrochilik qarorlarini tezkor qayta ko'rib chiqish imkonini yaratadi.

3. **Refleksiya va baholash** – ijro yakunida talaba o'z faoliyatini tahlil qiladi, muvaffaqiyat va kamchiliklarni aniqlaydi, kelajakdagi mashg'ulotlarda samarali strategiyalarni ishlab chiqadi. Shu bilan ijrochilik jarayoni doimiy ravishda takomillashadi va talabaning professional va ijodiy kompetensiyasi mustahkamlanadi.

Musiqiy faoliyat kontekstida ijrochilik jarayonida metakognitiv strategiyalar qo'llanilishi ijroni ongli va maqsadli boshqarishga imkon beradi. Talaba o'z ijrosini strategik nuqtai nazardan boshqaradi, texnik va interpretativ elementlarni uyg'unlashtiradi, estetik ifodani boyitadi va ijroning umumiy sifatini oshiradi. Shu tarzda, metakognitiv strategiyalar talabaning ijrochilik mahoratini tizimli va ongli shakllantirishning asosiy vositasiga aylanadi.

Natijada, ijrochilik jarayonida metakognitiv strategiyalarning qo'llanilishi bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun ijrochilik mahoratini metakognitiv yondashuvlar yordamida rivojlantirishning amaliy va nazariy poydevorini tashkil qiladi. Bu strategiyalar talabaning professional, ijodiy va pedagogik kompetensiyasini oshirishga xizmat qiladi hamda ijroning ongli, tizimli va samarali shakllanishini ta'minlaydi.

Musiqiy xotira va konsentratsiyani boshqarish. Musiqiy ijrochilik jarayonida talabaning xotira va konsentratsiya qobiliyatlarini boshqarish muhim ahamiyatga ega bo'lib, metakognitiv strategiyalar ushbu jarayonlarni samarali rivojlantirishga xizmat qiladi. Musiqiy xotira – bu talabaning melodik, ritmik va harmonik elementlarni eslab qolish, ularni ijro jarayonida

aniq va izchil tarzda qo'llash qobiliyatidir. Konsentratsiya esa diqqatni muayyan vazifaga yo'naltirish, chalg'ituvchi omillardan himoyalash va ijroning sifatini saqlash qobiliyatini anglatadi.

Metakognitiv strategiyalar yordamida talaba xotira va konsentratsiyasini ongli ravishda boshqaradi. Bu jarayon quyidagi asosiy komponentlardan iborat:

➤ **Xotirani rejalashtirish va mustahkamlash** – talaba ijro etiladigan musiqiy matnni tahlil qilib, uni segmentlarga ajratadi va har bir segmentni xotirada mustahkamlash strategiyasini ishlab chiqadi. Shu bilan murakkab ijrolar bosqichma-bosqich yodlanadi, musiqiy asarning to'g'ri va aniqlik bilan ijro etilishi ta'minlanadi.

➤ **Diqqat va konsentratsiyani boshqarish** – talaba ijro jarayonida diqqatini maqsadli ravishda boshqaradi, chalg'ituvchi omillarni aniqlaydi va ulardan xabardor ravishda qochadi. Konsentratsiyaning ongli boshqarilishi ijroning texnik aniqligi va interpretativ ifodasi sifatini oshiradi.

➤ **Monitoring va refleksiya** – ijro davomida talaba o'z xotira va konsentratsiya jarayonlarini doimiy nazorat qiladi. Xatolar aniqlanganda, ular metakognitiv strategiyalar yordamida tuzatiladi, bu esa ijrochining o'z ijrosini yaxshilashga imkon beradi. Shu bilan birga, refleksiya jarayoni talabaning kelgusidagi mashg'ulotlarda samarali yondashuv va strategiyalarni qo'llashga tayyorgarligini oshiradi.

Shu tarzda, musiqiy xotira va konsentratsiyani boshqarish metakognitiv strategiyalarning amaliy ko'rinishi bo'lib, talabaning ijrochilik faoliyatini ongli, tizimli va samarali shakllantirishga xizmat qiladi. Bu jarayon bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun ijrochilik mahoratini metakognitiv yondashuvlar orqali rivojlantirishning muhim nazariy va amaliy poydevorini yaratadi. Musiqiy xotira va konsentratsiyani ongli boshqarish talabaning professional va ijodiy kompetensiyasini mustahkamlashga, ijroning estetik va texnik sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Talabaning ijrochilik faoliyatida o'zini baholash mexanizmlari.

Talabaning ijrochilik faoliyatida o'zini baholash mexanizmlari metakognitiv strategiyalarning muhim tarkibiy elementi bo'lib, ijroni ongli va tizimli shakllantirish imkonini beradi. O'zini baholash talabaning ijro jarayonidagi muvaffaqiyat va kamchiliklarni aniqlash, xatolarni tahlil qilish, shuningdek, ijroning texnik va interpretativ sifatini mustahkamlashga qaratilgan ongli faoliyatdir. Ushbu mexanizmlar orqali talaba o'z ijrosini doimiy ravishda kuzatadi, natijalarni tahlil qiladi va kelgusidagi mashg'ulotlarda samarali strategiyalarni ishlab chiqadi.

O'zini baholash mexanizmlari quyidagi asosiy komponentlardan iborat:

➤ **Ijro jarayonini tahlil qilish** – talaba ijroning har bir bosqichini sinchkovlik bilan kuzatadi, texnik va interpretativ xatolarni aniqlaydi va ularni tuzatish bo'yicha chora-tadbirlarni belgilaydi. Bu jarayon ijroning sifatini oshirish va talabaning ijodiy qarorlarini ongli ravishda shakllantirishga xizmat qiladi.

➤ **O'z-o'zini baholash va refleksiya** – talaba ijro yakunida o'z faoliyatini tahlil qiladi, muvaffaqiyat va kamchiliklarni aniqlaydi va ularni keyingi mashg'ulotlarda takomillashtirish uchun strategiyalar ishlab chiqadi. Refleksiya jarayoni talabaning metakognitiv kompetensiyasini rivojlantiradi va ijroning mustahkamlanishiga yordam beradi.

➤ **Metakognitiv takomillashtirish** – o'zini baholash mexanizmlari talabaning ijrochilik faoliyatini metakognitiv yondashuv orqali doimiy rivojlantirish imkonini beradi. Talaba o'z xatolarini aniqlaydi, ularni tahlil qiladi va ijroni mukammallashtirish yo'llarini belgilaydi, shu bilan ijrochilik mahorati tizimli va ongli shakllanadi.

Musiqiy faoliyat kontekstida o'zini baholash mexanizmlari ijroning sifatini oshirish, talabaning diqqat, konsentratsiya va ijodiy qarorlarini ongli boshqarish imkoniyatlarini yaratadi. Shu tariqa, o'zini baholash bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun ijrochilik

mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirishning amaliy va nazariy poydevorini tashkil qiladi. Bu mexanizmlar talabaning professional, ijodiy va pedagogik kompetensiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi hamda ijroning tizimli, ongli va maqsadli rivojlanishini ta'minlaydi.

2.3 Metakognitiv strategiyalarni shakllantirish nazariyasi

Metakognitiv strategiyalarni shakllantirish nazariyasi musiqiy ta'lim jarayonida talabaning ijrochilik mahoratini ongli, tizimli va samarali rivojlantirishning nazariy poydevorini tashkil qiladi. Ushbu nazariya pedagogik va psixologik tamoyillarni birlashtirib, talabaning o'z faoliyatini rejalashtirish, monitoring qilish, baholash va takomillashtirish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlarni aniqlaydi. Shu tarzda, metakognitiv strategiyalarni shakllantirish nazariyasi talabaning ijrochilik faoliyatida ongli va maqsadli yondashuvni yaratadi.

Nazariyaning asosiy g'oyalari pedagogik va musiqiy jarayonlarni integratsiya qilishga yo'naltirilgan bo'lib, musiqiy mashg'ulotlarda refleksiya, rejalashtirish va o'zini baholash kabi metakognitiv ko'nikmalarni tizimli rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Bu jarayon orqali talaba ijroning texnik, interpretativ va estetik komponentlarini ongli ravishda boshqaradi, musiqiy xotira va konsentratsiyani samarali nazorat qiladi va ijroni yuqori professional darajada amalga oshiradi.

Metakognitiv strategiyalarni shakllantirish nazariyasi uch asosiy komponentga tayangan holda amalga oshiriladi:

1. Pedagogik nazariyalar va metodik yondashuvlar – talabaning ijrochilik faoliyatida metakognitiv strategiyalarni shakllantirishda didaktik prinsiplar, pedagogik konseptlar va individual yondashuvlar asosiy rol o'ynaydi. Bu komponent talabaning o'rganish jarayonini samarali tashkil qilishga xizmat qiladi.

2. Refleksiya va metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirish – musiqiy mashg'ulotlar davomida talaba o'z ijrosini doimiy tahlil

qiladi, muvaffaqiyat va kamchiliklarni aniqlaydi, ijroni takomillashtirish strategiyalarini ishlab chiqadi. Shu bilan u ijrochilik mahoratini metakognitiv yondashuvlar yordamida rivojlantiradi.

3. Ijrochilik mahoratini metakognitiv yondashuv orqali rivojlantirish – shakllangan strategiyalar talabaning ijrochilik kompetensiyasini mustahkamlash, ijroni ongli boshqarish va ijodiy qarorlarni tizimli ravishda qabul qilish imkonini yaratadi. Bu esa bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun professional va pedagogik kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shu tariqa, metakognitiv strategiyalarni shakllantirish nazariyasi talabaning ijrochilik faoliyatini ongli, maqsadli va samarali boshqarishning ilmiy asoslangan mexanizmini taqdim etadi. U musiqiy ta'lim jarayonida ijrochilik mahoratini tizimli rivojlantirish, o'z-o'zini nazorat qilish va professional kompetensiyani mustahkamlashga yo'naltirilgan strategik poydevorni yaratadi.

Pedagogik nazariyalar va metakognitiv strategiyalar. Metakognitiv strategiyalarni shakllantirish jarayonida pedagogik nazariyalar talabaning ijrochilik faoliyatini ongli, tizimli va samarali rivojlantirishning nazariy poydevorini tashkil qiladi. Ushbu nazariyalar pedagogik yondashuvlar, o'quv metodikalari va didaktik prinsiplarni o'z ichiga oladi, talabaning metakognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan. Pedagogik nazariyalar ijrochilik faoliyatini rejalashtirish, monitoring qilish, refleksiya qilish va o'zini baholash kabi jarayonlarni tizimli ravishda qo'llash imkoniyatini yaratadi.

Pedagogik nazariyalar metakognitiv strategiyalarni shakllantirishda uch asosiy yo'nalishda amaliyotga tatbiq etiladi:

1. Didaktik yondashuvlar – bu yondashuvlar o'quv jarayonini strukturaviy ravishda tashkil etish, maqsad va vazifalarni aniqlash hamda ijrochilik mashg'ulotlarini bosqichma-bosqich rivojlantirishga xizmat qiladi. Didaktik prinsiplar orqali talaba metakognitiv strategiyalarni ongli qo'llash, ijroni oldindan rejalashtirish va jarayon davomida monitoring qilishni o'rganadi.

2. **Individual yondashuvlar** – har bir talabaning o'ziga xos psixologik va ijodiy xususiyatlarini hisobga olib, metakognitiv strategiyalarni shakllantirishga imkon yaratadi. Individual yondashuvlar ijrochining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, shuningdek, xotira, diqqat va konsentratsiya kabi metakognitiv komponentlarni optimallashtirishga xizmat qiladi.

3. **Faol o'qitish va reflektiv pedagogika** – talabaning ijrochilik jarayonida faol ishtirokini ta'minlaydi, ijroni tahlil qilish va o'zini baholash orqali metakognitiv kompetensiyani rivojlantiradi. Reflektiv pedagogika orqali talaba o'z faoliyatini doimiy ravishda qayta ko'rib chiqadi, xatolarni aniqlaydi va ijroni takomillashtirish strategiyalarini ishlab chiqadi.

Shu tarzda, pedagogik nazariyalar metakognitiv strategiyalarni shakllantirishning ilmiy asoslarini belgilaydi va musiqiy ta'lim jarayonida ijrochilik mahoratini ongli va tizimli rivojlantirishga xizmat qiladi. Ular bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun ijrochilik faoliyatini rejalashtirish, boshqarish va baholashning strategik mexanizmini yaratadi hamda talabaning professional va ijodiy kompetensiyasini mustahkamlashga imkon beradi.

Musiqiy mashg'ulotlarda refleksiya va metakognitiv ko'nikmalar. Musiqiy mashg'ulotlar jarayonida refleksiya va metakognitiv ko'nikmalar talabaning ijrochilik mahoratini ongli, tizimli va samarali shakllantirishda markaziy o'rin tutadi. Refleksiya – bu talabaning o'z ijrochilik faoliyatini tahlil qilish, muvaffaqiyat va kamchiliklarni aniqlash hamda kelajakdagi mashg'ulotlarda takomillashtirish strategiyalarini ishlab chiqish jarayonidir. Metakognitiv ko'nikmalar esa talabaning o'z fikrlash jarayonini boshqarish, diqqat va konsentratsiyani nazorat qilish, xotira va ijroni tizimli ravishda tashkil etish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Musiqiy mashg'ulotlarda refleksiya va metakognitiv ko'nikmalar quyidagi yo'nalishlarda tatbiq etiladi:

1. **Ijroni tahlil qilish va baholash** – talaba mashg'ulot davomida o'z ijrosini kuzatadi, xatolar va ularning sabablari bo'yicha tahlil

qiladi. Bu jarayon ijrochining texnik va interpretativ ko'nikmalarini mustahkamlashga, shuningdek, ijroni ongli boshqarish imkoniyatini yaratadi.

2. Metakognitiv strategiyalarni qo'llash – refleksiya orqali talaba ijroni rejalashtirish, monitoring qilish, xatolarni tuzatish va ijroni takomillashtirish strategiyalarini ishlab chiqadi. Bu jarayon musiqiy faoliyatni tizimli va samarali ravishda rivojlantirishga xizmat qiladi, talabaning ijrochilik mahoratini metakognitiv yondashuvlar yordamida oshiradi.

3. Shaxsiy rivojlanish va professional kompetensiya – musiqiy mashg'ulotlarda refleksiya va metakognitiv ko'nikmalarni muntazam qo'llash talabaning professional, ijodiy va pedagogik kompetensiyasini mustahkamlashga yordam beradi. Talaba o'z faoliyatini doimiy baholaydi, ijroning sifatini oshiradi va o'zini takomillashtirish bo'yicha ongli qarorlar qabul qiladi.

Shu tariqa, musiqiy mashg'ulotlarda refleksiya va metakognitiv ko'nikmalarni tatbiq etish ijrochilik jarayonini ongli, maqsadli va tizimli boshqarishning asosiy vositasiga aylanadi. Ular bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida rivojlantirishning nazariy va amaliy poydevorini yaratadi, shuningdek, talabaning ijodiy va professional kompetensiyasini uzluksiz oshirishga xizmat qiladi.

Metakognitiv yondashuv orqali ijrochilik mahoratini rivojlantirish. Metakognitiv yondashuv ijrochilik mahoratini ongli, tizimli va samarali shakllantirishning nazariy va amaliy asosini tashkil qiladi. Ushbu yondashuv talabaning ijrochilik faoliyatini rejalashtirish, monitoring qilish, o'zini baholash va takomillashtirishga yo'naltirilgan strategiyalarni tizimli qo'llashni o'z ichiga oladi. Metakognitiv yondashuv orqali talaba nafaqat texnik va interpretativ ko'nikmalarni rivojlantiradi, balki ijroning estetik va emotsional jihatlarini ham ongli ravishda boshqaradi.

Ijrochilik mahoratini metakognitiv yondashuv yordamida rivojlantirish quyidagi asosiy jarayonlarni o'z ichiga oladi:

➤ **Ijro faoliyatini rejalashtirish va maqsadli boshqarish** – talaba ijro jarayonini bosqichma-bosqich rejalashtiradi, har bir mashg‘ulotning maqsad va vazifalarini aniqlaydi. Shu orqali ijroning texnik, interpretativ va estetik tarkibiy elementlarini ongli ravishda boshqarish imkoniyati yaratiladi.

➤ **Monitoring va o‘zini baholash** – talaba ijroni bajarish davomida metakognitiv monitoringni qo‘llaydi, xatolarni aniqlaydi va tuzatish choralarini ishlab chiqadi. O‘zini baholash mexanizmlari yordamida ijroning sifatini doimiy oshirish va ijrochilik qarorlarini ongli qabul qilish ta‘minlanadi.

➤ **Takomillashtirish va refleksiya** – talaba ijro yakunida refleksiya orqali mashg‘ulot natijalarini tahlil qiladi, muvaffaqiyat va kamchiliklarni aniqlaydi va kelgusi mashg‘ulotlar uchun strategiyalar ishlab chiqadi. Bu jarayon talabaning ijrochilik mahoratini doimiy ravishda rivojlantirish, shaxsiy ijodiy va professional kompetensiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Metakognitiv yondashuv orqali ijrochilik mahoratini rivojlantirish, shuningdek, bo‘lajak musiqa ta‘limi o‘qituvchilari uchun pedagogik kompetensiyani shakllantirishning samarali mexanizmini yaratadi. Talaba ongli va tizimli ravishda o‘z ijrosini boshqarish, xatolarni tuzatish va ijroni mukammallashtirish orqali yuqori professional darajada ijrochilik ko‘nikmalariga ega bo‘ladi. Shu tarzda, metakognitiv yondashuv musiqiy ta‘lim jarayonida ijrochilik mahoratini strategik va maqsadli rivojlantirishning ilmiy asoslangan vositasiga aylanadi.

3-BOB. BO'LAJAK MUSIQA TA'LIMI O'QITUVCHILARIDA IJROCHILIK MAHORATINI METAKOGNITIV STRATEGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH

Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar asosida rivojlantirish zamonaviy musiqiy pedagogik jarayonning muhim yo'nalishlaridan biridir. Bu jarayon talabaning ijrochilik kompetensiyasini tizimli, ongli va samarali shakllantirishga yo'naltirilgan bo'lib, musiqiy mashg'ulotlarda rejalashtirish, monitoring, refleksiya va o'z-o'zini baholash kabi metakognitiv yondashuvlarni faol tatbiq etishni nazarda tutadi. Metakognitiv strategiyalar yordamida bo'lajak o'qituvchilar ijroni nafaqat texnik va interpretativ jihatdan, balki estetik va emotsional nuqtai nazardan ham boshqarishni o'rganadilar.

Ushbu bob uch asosiy yo'nalishga bo'linadi:

1. Ta'lim jarayonida metakognitiv strategiyalarni qo'llash – bu yo'nalish mashg'ulotlarda metakognitiv yondashuvni tatbiq etish, talabaning ijro faoliyatini o'z-o'zini tahlil qilish orqali rivojlantirish va individual hamda guruh mashg'ulotlarida metakognitiv strategiyalarni samarali ishlatishni o'z ichiga oladi. Bu yondashuv orqali talaba ijroning har bir bosqichini ongli ravishda boshqarishni o'rganadi va ijrochilik mahoratini tizimli shakllantiradi.

2. Metakognitiv strategiyalar va ijrochilik mahoratini integratsiyalash – texnika va interpretatsiyani boshqarish, ijrochilik xatolarini tahlil qilish va tuzatish, shuningdek, o'z-o'zini baholash va refleksiya jarayonlarini uyg'unlashtirish orqali talabaning ijrochilik kompetensiyasi samarali rivojlantiriladi. Ushbu integratsiyalash talabaning metakognitiv qobiliyatlarini amaliy faoliyat bilan birlashtirib, ijroni ongli va maqsadli shakllantirishga imkon beradi.

3. Metakognitiv strategiyalarni o'qituvchilik faoliyatida qo'llash metodikasi – pedagogik vositalar, treninglar, innovatsion mashg'ulotlar va ijro laboratoriyalari orqali metakognitiv strategiyalarni amaliy mashg'ulotlarga tatbiq etishni nazarda tutadi. Shu bilan birga, nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan

uyg'unlashtirish bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining professional va ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishning samarali mexanizmini yaratadi.

Shu tariqa, ushbu bob bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida rivojlantirishning nazariy va metodik asoslarini tizimli yoritadi, talabaning ijodiy va professional kompetensiyasini shakllantirishga qaratilgan amaliy yo'nalishlarni taqdim etadi.

3.1 Ta'lim jarayonida metakognitiv strategiyalarni qo'llash

Ta'lim jarayonida metakognitiv strategiyalarni qo'llash bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining ijrochilik mahoratini ongli va samarali rivojlantirishning muhim vositasi hisoblanadi. Ushbu strategiyalar talabaning ijro faoliyatini tizimli boshqarish, o'z-o'zini tahlil qilish, xatolarni aniqlash va ijroni takomillashtirish qobiliyatlarini shakllantirishga yo'naltirilgan. Mashg'ulotlarda metakognitiv yondashuv nafaqat texnika va interpretatsiyani mustahkamlashga xizmat qiladi, balki talabaning ijodiy, emotsional va estetik jihatlarini ham rivojlantirish imkonini beradi.

Metakognitiv strategiyalarni ta'lim jarayoniga tatbiq etish bir necha yo'nalishda amalga oshiriladi:

✓ **Mashg'ulotlarda metakognitiv yondashuv** – har bir mashg'ulot talabaning rejalashtirish, monitoring va refleksiya qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Talaba mashg'ulot davomida ijroni ongli ravishda boshqaradi, xatolarni aniqlaydi va ularni tuzatish strategiyalarini ishlab chiqadi, bu esa ijrochilik mahoratini tizimli shakllantirishga imkon yaratadi.

✓ **Talabaning ijro faoliyatini o'z-o'zini tahlil qilish orqali rivojlantirish** – metakognitiv strategiyalar talabaning ijrochilik jarayonida o'zini baholash va tahlil qilish qobiliyatlarini mustahkamlaydi. O'z-o'zini tahlil qilish orqali talaba ijroning sifatini baholaydi, muvaffaqiyat va kamchiliklarni aniqlaydi hamda ijroni takomillashtirish bo'yicha ongli qarorlar qabul qiladi.

✓ **Individual va guruh mashg'ulotlarida metakognitiv strategiyalar** – individual mashg'ulotlarda talaba o'ziga xos ijrochilik qobiliyatlarini rivojlantirsa, guruh mashg'ulotlarida o'zaro tajriba almashish va ijroni muvofiqlashtirish orqali metakognitiv ko'nikmalarni kengaytiradi. Shu bilan birga, guruhiiy faoliyat talabaning ijrochilik qarorlarini tahlil qilish va refleksiya qilish ko'nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shu tariqa, ta'lim jarayonida metakognitiv strategiyalarni qo'llash bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining ijrochilik mahoratini tizimli, ongli va samarali rivojlantirishga yo'naltirilgan muhim metodik asosni tashkil etadi. Bu yondashuv talabaning professional, ijodiy va pedagogik kompetensiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mashg'ulotlarda metakognitiv yondashuv. Mashg'ulotlarda metakognitiv yondashuv bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining ijrochilik mahoratini ongli va tizimli shakllantirishda markaziy o'rin tutadi. Ushbu yondashuv talabaning ijro jarayonini faqat texnik yoki interpretativ ko'nikmalar nuqtai nazaridan emas, balki ongli rejalashtirish, monitoring va refleksiya jarayonlari orqali boshqarishga imkon yaratadi. Mashg'ulotlarda metakognitiv yondashuvni qo'llash, talabaning o'z ijrosini nazorat qilish, xatolarni aniqlash va ularni tuzatish bo'yicha strategiyalar ishlab chiqish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Mashg'ulotlarda metakognitiv yondashuvning asosiy jihatlari quyidagilardan iborat:

✓ **Rejalashtirish** – talaba mashg'ulot oldidan ijro jarayonini bosqichma-bosqich rejalashtiradi, maqsad va vazifalarni aniqlaydi. Bu jarayon texnik mashqlar, interpretativ elementlar va ijroning emotsional-estetik jihatlarini ongli ravishda boshqarishni o'z ichiga oladi. Rejalashtirish metakognitiv yondashuvning birinchi bosqichi sifatida ijroning samarali va maqsadli rivojlanishini ta'minlaydi.

✓ **Monitoring** – mashg'ulot davomida talaba ijroni doimiy ravishda kuzatadi, xatolar va noaniqliklarni aniqlaydi, ularni tuzatish

choralarini ishlab chiqadi. Monitoring jarayoni talabaning diqqatini, konsentratsiyasini va ijroning sifatini ongli nazorat qilish imkonini beradi, bu esa ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida rivojlantirishga xizmat qiladi.

✓ **Refleksiya va tahlil** – mashg'ulot yakunida talaba ijroning barcha bosqichlarini qayta ko'rib chiqadi, muvaffaqiyat va kamchiliklarni aniqlaydi va kelgusi mashg'ulotlar uchun strategiyalar ishlab chiqadi. Refleksiya jarayoni ijrochining metakognitiv kompetensiyasini mustahkamlashga, o'zini baholash va ijroni takomillashtirish qobiliyatlarini rivojlantirishga imkon beradi.

Shu tariqa, mashg'ulotlarda metakognitiv yondashuvni tatbiq etish talabaning ijrochilik mahoratini tizimli, ongli va maqsadli shakllantirishning nazariy va amaliy poydevorini yaratadi. Bu yondashuv bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun o'z faoliyatini rejalashtirish, boshqarish va ijroni takomillashtirishning strategik mexanizmini taqdim etadi.

Talabaning ijro faoliyatini o'z-o'zini tahlil qilish orqali rivojlantirish. Talabaning ijro faoliyatini o'z-o'zini tahlil qilish orqali rivojlantirish bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirishning eng samarali vositalaridan biridir.

Ushbu jarayon talabaning ijrochilik faoliyatini tizimli ravishda baholash, o'zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, xatolarni tuzatish va ijroni takomillashtirishga qaratilgan ongli faoliyatni o'z ichiga oladi. O'z-o'zini tahlil qilish orqali talaba nafaqat texnik va interpretativ ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki ijroning estetik va emotsional jihatlarini ham ongli ravishda boshqaradi.

O'z-o'zini tahlil qilish jarayoni bir nechta bosqichlardan iborat:

➤ **Ijroni baholash** – talaba mashg'ulot davomida yoki yakunida ijroning texnik va interpretativ elementlarini qayta ko'rib chiqadi, muvaffaqiyat va kamchiliklarni aniqlaydi. Bu bosqich talabaning metakognitiv monitoring qobiliyatlarini rivojlantiradi va ijroni ongli ravishda boshqarish imkonini beradi.

➤ **Xatolarni aniqlash va tuzatish strategiyalarini ishlab chiqish** – talaba o‘z-o‘zini tahlil qilish jarayonida aniqlangan kamchiliklar bo‘yicha aniq choralar belgilaydi, masalan, texnik mashqlarni takrorlash, ritmik va tembrik jihatlarni yaxshilash yoki interpretatsiyani o‘zgartirish. Shu tarzda, ijro jarayoni metakognitiv strategiyalar asosida tizimli va maqsadli rivojlanadi.

➤ **Refleksiya va kelgusi rejalashtirish** – tahlil natijalari asosida talaba kelgusi mashg‘ulotlar uchun strategiyalarni rejalashtiradi. Bu jarayon nafaqat ijrochilik ko‘nikmalarini takomillashtirishga, balki talabaning metakognitiv qobiliyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi, o‘z-o‘zini baholash va ijroni ongli boshqarish ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

Shu tariqa, talabaning ijro faoliyatini o‘z-o‘zini tahlil qilish orqali rivojlantirish metakognitiv strategiyalarni amaliyotga tatbiq etishning markaziy mexanizmini tashkil etadi. Bu yondashuv bo‘lajak musiqa ta’limi o‘qituvchilarining professional, ijodiy va pedagogik kompetensiyasini tizimli shakllantirishga xizmat qiladi hamda ularning ijrochilik mahoratini ongli va samarali rivojlantirish imkonini beradi.

Individual va guruh mashg‘ulotlarida metakognitiv strategiyalar. Individual va guruh mashg‘ulotlarida metakognitiv strategiyalarni qo‘llash bo‘lajak musiqa ta’limi o‘qituvchilarining ijrochilik mahoratini rivojlantirishning samarali mexanizmi hisoblanadi. Bu jarayon talabaning o‘z-o‘zini boshqarish, ijroni ongli ravishda takomillashtirish va o‘zini baholash qobiliyatlarini shakllantirishga qaratilgan bo‘lib, mashg‘ulotlarning turli shakllarida metakognitiv yondashuvlarni tizimli ravishda tatbiq etishni nazarda tutadi.

Individual mashg‘ulotlarda metakognitiv strategiyalar talabaning o‘z ijro jarayonini chuqur va tizimli tahlil qilish imkonini beradi. Talaba mashg‘ulot davomida rejalashtirish, monitoring va refleksiya bosqichlarini amalga oshiradi, xatolarni aniqlaydi va ularni tuzatish strategiyalarini ishlab chiqadi. Shu orqali individual

mashg'ulotlar nafaqat texnik va interpretativ ko'nikmalarni, balki metakognitiv kompetensiyalarni rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Guruh mashg'ulotlarida esa metakognitiv strategiyalar o'zaro tajriba almashish, ijroni muvofiqlashtirish va o'zini baholash qobiliyatlarini mustahkamlash imkonini beradi. Guruhiy faoliyat talabalarga o'zaro fikr almashish, bir-birining ijrosini tahlil qilish va konstruktiv refleksiya jarayonlarini qo'llash orqali metakognitiv yondashuvni yanada chuqurlashtirish imkonini yaratadi.

Shu bilan birga, guruh mashg'ulotlari talabaning ijtimoiy va pedagogik kompetensiyalarini ham rivojlantiradi, chunki ular bir-birining ijrochilik qarorlarini tahlil qilib, umumiy ijro sifatini oshirishga hissa qo'shadilar.

Shu tariqa, individual va guruh mashg'ulotlarida metakognitiv strategiyalarni tatbiq etish bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining ijrochilik mahoratini tizimli, ongli va samarali rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini tashkil etadi. Bu yondashuv talabaning ijodiy va professional kompetensiyalarini mustahkamlash, ijroni ongli boshqarish va pedagogik faoliyatni samarali olib borishga xizmat qiladi.

3.2 Metakognitiv strategiyalar va ijrochilik mahoratini integratsiyalash

Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini shakllantirish jarayonida metakognitiv strategiyalarni ijrochilik faoliyati bilan integratsiyalash muhim ahamiyatga ega. Bu integratsiya talabaning texnik va interpretativ ko'nikmalarini ongli ravishda boshqarish, xatolarni aniqlash va tuzatish, shuningdek o'zini baholash va refleksiya jarayonlarini tizimli ravishda amalga oshirishga xizmat qiladi. Shu tariqa, metakognitiv strategiyalar ijrochilik mahoratini nafaqat rivojlantiradi, balki uning sifatini va samaradorligini oshiradi.

Metakognitiv strategiyalar va ijrochilik mahoratini integratsiyalashning asosiy jihatlari quyidagilardan iborat:

➤ **Texnika va interpretatsiyani boshqarish** – metakognitiv yondashuv yordamida talaba ijroning texnik va interpretativ elementlarini ongli ravishda rejalashtiradi, kuzatadi va tahlil qiladi. Bu jarayon ijroning sifatini oshirishga, musiqiy ifoda va estetik tasvirni yaxshilashga xizmat qiladi. Talaba o'z ijrosini monitoring qiladi, xatolarni aniqlaydi va tuzatish strategiyalarini ishlab chiqadi, shu bilan ijrochilik mahoratini metakognitiv asosda mustahkamlaydi.

➤ **Ijrochilik xatolarini tahlil qilish va tuzatish** – metakognitiv strategiyalar talaba uchun xatolarni aniqlash, ularni tahlil qilish va ijroni takomillashtirish bo'yicha ongli qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Bu jarayon ijrochining metakognitiv kompetensiyasini rivojlantiradi, o'z-o'zini nazorat qilish va o'z faoliyatini boshqarish ko'nikmalarini shakllantiradi.

➤ **O'z-o'zini baholash va refleksiya jarayonlari** – integratsiyalashgan metakognitiv yondashuv talabaning ijrochilik faoliyatini tizimli ravishda baholash, refleksiya qilish va kelgusi mashg'ulotlar uchun strategiyalarni ishlab chiqishga yo'naltiriladi. Bu bosqich nafaqat ijrochilik mahoratini oshirishga, balki talabaning professional va pedagogik kompetensiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shu tariqa, metakognitiv strategiyalarni ijrochilik faoliyati bilan integratsiyalash bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining ijrochilik mahoratini ongli, tizimli va samarali rivojlantirishning muhim metodik asosini yaratadi. Bu yondashuv talabaning ijodiy, texnik va pedagogik kompetensiyalarini bir vaqtning o'zida mustahkamlash imkonini beradi.

Texnika va interpretatsiyani boshqarish. Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining ijrochilik mahoratini rivojlantirishda texnika va interpretatsiyani boshqarish metakognitiv strategiyalar yordamida amalga oshiriladigan eng muhim jarayonlardan biridir. Texnika va interpretatsiyani ongli ravishda boshqarish talabaning nafaqat texnik ko'nikmalarini takomillashtirish, balki ijroning ifoda va estetik jihatlarini metakognitiv asosda rivojlantirish imkonini beradi.

Texnik boshqarish jarayoni talabaning ijro texnikasini tahlil qilish, xatolarni aniqlash va ularni tuzatish uchun ongli rejalashtirish, monitoring va refleksiya strategiyalarini qo'llashni o'z ichiga oladi. Talaba o'z ijrosidagi murakkab texnik elementlarni bosqichma-bosqich rejalashtiradi, mashq jarayonida metakognitiv monitoring yordamida xatolarni aniqlaydi va tuzatadi. Shu orqali texnik ko'nikmalar mustahkamlanadi va ijroning aniqligi, barqarorligi hamda silliqdigi oshadi.

Interpretativ boshqarish esa ijroning estetik, emotsional va ifodaviy tomonlarini ongli tarzda rivojlantirishni nazarda tutadi. Talaba metakognitiv strategiyalar yordamida interpretatsiyaning turli jihatlarini rejalashtiradi: tempi, artikulyatsiya, dinamika va ifoda vositalarini ongli ravishda boshqaradi. Shuningdek, talaba ijroni amalga oshirish jarayonida o'z his-tuyg'ularini va musiqiy xabarni tahlil qiladi, natijada interpretatsiya yanada ma'noli va ta'sirchan bo'ladi.

Texnika va interpretatsiyani boshqarishning integratsiyalashgan metakognitiv yondashuvi talabaning ijrochilik jarayonini tizimli, maqsadli va ongli ravishda rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayon orqali talaba nafaqat ijroning texnik va interpretativ jihatlarini mustahkamlaydi, balki ijroni o'z-o'zini nazorat qilish, xatolarni aniqlash va tuzatish, shuningdek o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Natijada, bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari professional va ijodiy kompetensiyalarini mukammal shakllantirgan holda, talabalarga yetakchilik qila oladigan darajada tayyor bo'ladilar.

Ijrochilik xatolarini tahlil qilish va tuzatish. Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini rivojlantirish jarayonida xatolarni tahlil qilish va tuzatish metakognitiv strategiyalar orqali amalga oshiriladi. Ushbu jarayon talabaning ijrochilik faoliyatini ongli ravishda boshqarish, o'z-o'zini baholash va ijroni takomillashtirishga qaratilgan tizimli faoliyatni o'z ichiga oladi. Metakognitiv yondashuv yordamida talaba ijroning texnik, ritmik, tembrik va interpretativ

jihatlaridagi xatolarni aniqlash, ularni tahlil qilish va maqsadli tarzda tuzatish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Ijrochilik xatolarini tahlil qilish jarayoni bir nechta bosqichdan iborat:

➤ **Xatolarni aniqlash** – talaba ijroni amalga oshirish davomida yoki uni tinglab, texnik va ifodaviy xatolarni aniqlaydi. Bu bosqich metakognitiv monitoringni rivojlantirishga xizmat qiladi va talabaning o'z ijrosini kritik ong bilan tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

➤ **Xatolarni tahlil qilish** – aniqlangan xatolarni sabablari, tabiati va oqibatlarini tushunish orqali talaba o'z faoliyatini chuqurroq baholaydi. Shu jarayon orqali talaba nafaqat texnik jihatlarini, balki ijroning interpretativ va estetik elementlarini ham ongli ravishda tahlil qiladi.

➤ **Tuzatish strategiyalarini ishlab chiqish va tatbiq etish** – tahlil natijalari asosida talaba xatolarni bartaraf etish bo'yicha aniq choralar belgilaydi. Masalan, murakkab texnik bo'limlarni takrorlash, ritmik yoki tembrik xatolarni aniqlash va tuzatish, interpretatsiyani optimallashtirish. Shu tariqa, talaba ijroni metakognitiv strategiyalar yordamida takomillashtiradi va o'z-o'zini boshqarish qobiliyatlarini mustahkamlaydi.

Metakognitiv yondashuv orqali xatolarni tahlil qilish va tuzatish talabaning ijrochilik mahoratini tizimli, ongli va samarali rivojlantirishning muhim elementi bo'lib, u ijroning sifatini oshirishga, ijodiy ifodani boyitishga va bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchisining professional kompetensiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, talaba o'z-o'zini baholash va refleksiya ko'nikmalarini chuqurlashtiradi, bu esa uning pedagogik faoliyatida ham samarali qo'llaniladi.

O'z-o'zini baholash va refleksiya jarayonlari. Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida rivojlantirish jarayonida o'z-o'zini baholash va refleksiya faoliyati markaziy ahamiyatga ega. Ushbu jarayon

talabaning ijrochilik faoliyatini tizimli ravishda tahlil qilish, natijalarni baholash, xatolarni aniqlash va ularni tuzatish bo'yicha ongli qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Metakognitiv yondashuv asosida o'z-o'zini baholash va refleksiya jarayoni talabaning ijrochilik mahoratini tizimli rivojlantirishga xizmat qiluvchi asosiy mexanizm sifatida faoliyat ko'rsatadi.

O'z-o'zini baholash jarayoni talabaning ijroni amalga oshirish paytida yoki mashg'ulotdan keyin o'z ijrosini aniq va tizimli baholashni o'z ichiga oladi. Talaba metakognitiv strategiyalar yordamida ijroning texnik, ritmik, tembrik va interpretativ jihatlarini o'rganadi, xatolarni aniqlaydi va ularni tuzatish strategiyasini ishlab chiqadi. Shu tariqa, o'z-o'zini baholash talabaning ongli qaror qabul qilish, ijroni takomillashtirish va ijodiy ifodani rivojlantirish ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Refleksiya jarayoni esa talabaning ijrochilik tajribasini chuqurroq tahlil qilish, o'zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, kelgusidagi mashg'ulotlar uchun individual strategiyalarni ishlab chiqishga yo'naltiriladi. Bu bosqichda talaba o'z harakatlarini va qarorlarini qayta ko'rib chiqadi, ijroning sifatini baholaydi va ijrochilik faoliyatini samarali boshqarish bo'yicha xulosalar chiqaradi. Refleksiya, shuningdek, talabaning ijodiy va pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish, o'zini o'rganish va professional o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Shu tariqa, o'z-o'zini baholash va refleksiya jarayonlarini metakognitiv strategiyalar bilan uyg'unlashtirish bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini tizimli, ongli va samarali rivojlantirishning muhim vositasidir. Bu yondashuv talabaning ijodiy ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi, ijroni boshqarish qobiliyatini mustahkamlaydi va professional pedagogik kompetensiyalarni shakllantiradi.

3.3 Metakognitiv strategiyalarni o'qituvchilik faoliyatida qo'llash metodikasi

Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar asosida rivojlantirish jarayonida metodik yondashuvning o'рни muhim ahamiyatga ega. Ta'lim jarayonida metakognitiv strategiyalarni qo'llash nafaqat talabaning ijrochilik mahoratini ongli va tizimli shakllantirishga, balki uning pedagogik kompetensiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu ma'noda, metakognitiv yondashuvni o'qituvchilik faoliyatiga tatbiq etish jarayoni pedagogik vositalar, innovatsion mashg'ulotlar va nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirishga asoslanadi.

Pedagogik vositalar va treninglar orqali talaba metakognitiv strategiyalarni amaliyotda qo'llashni o'rganadi, o'z-o'zini boshqarish, ijroni tahlil qilish va xatolarni tuzatish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Innovatsion mashg'ulotlar va ijro laboratoriyalari talabalarga ijrochilik jarayonini eksperiment sifatida sinab ko'rish, turli ijodiy yondashuvlar va strategiyalarni qo'llash imkonini beradi. Shu bilan birga, nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish metakognitiv ko'nikmalarni mustahkamlashga va ijrochilik faoliyatining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, 3.3 bo'lim talabalarda metakognitiv strategiyalarni o'qituvchilik faoliyatida samarali qo'llash usullarini tizimli tarzda yoritadi va ularning ijrochilik va pedagogik kompetensiyalarini birgalikda rivojlantirish imkoniyatlarini ochib beradi.

Pedagogik vositalar va treninglar. Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida rivojlantirish jarayonida pedagogik vositalar va treninglar muhim metodik vosita hisoblanadi. Ushbu vositalar talabaning ijrochilik faoliyatini ongli boshqarish, metakognitiv yondashuvni amaliyotga tatbiq etish va o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Pedagogik vositalar talabaning texnik, ritmik, tembrik va interpretativ ko'nikmalarini rivojlantirishga

yordam beradigan aniq strategiyalar, mashqlar va topshiriqlar to'plamidir.

Treninglar esa talabaning ijrochilik jarayonini tizimli va ongli ravishda boshqarish qobiliyatini mustahkamlashga qaratilgan amaliy faoliyat shaklidir. Treninglar davomida talaba o'z ijrosini monitoring qilish, xatolarni aniqlash va tuzatish, ijroni takrorlash orqali samarali o'rganish ko'nikmalarini egallaydi. Shu bilan birga, pedagogik vositalar va treninglar talabaning ijodiy ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi, metakognitiv strategiyalarni turli ijodiy vaziyatlarda qo'llashni o'rgatadi va o'z-o'zini boshqarish qobiliyatini rivojlantiradi.

Metakognitiv yondashuv asosida tashkil etilgan pedagogik vositalar va treninglar talaba uchun ijrochilik jarayonida qayta aloqa tizimini yaratadi: talaba o'z ijrosini tahlil qiladi, xatolarni aniqlaydi va ularni tuzatish bo'yicha strategiyalar ishlab chiqadi. Shu tariqa, pedagogik vositalar va treninglar nafaqat ijrochilik ko'nikmalarini mustahkamlaydi, balki talabaning refleksiya va o'z-o'zini baholash qobiliyatlarini rivojlantiradi, bu esa uning bo'lajak pedagogik faoliyatida ham samarali qo'llaniladi.

Innovatsion mashg'ulotlar va ijro laboratoriyalari. Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida rivojlantirish jarayonida innovatsion mashg'ulotlar va ijro laboratoriyalari alohida ahamiyatga ega. Ushbu shakllar talabaning ijrochilik faoliyatini interaktiv va tajribaviy asosda rivojlantirishga, metakognitiv strategiyalarni amaliyotga tatbiq etish imkonini yaratadi. Innovatsion mashg'ulotlar orqali talaba ijrochilik jarayonidagi o'ziga xos vaziyatlarni simulyatsiya qiladi, turli texnika va interpretatsiya yondashuvlarini sinab ko'radi hamda o'z ijro natijalarini tizimli ravishda tahlil qiladi.

Ijro laboratoriyalari esa talaba uchun ijrochilik mahoratini chuqurroq o'rganish va tajribaviy rivojlantirish maydoni sifatida xizmat qiladi. Bu laboratoriyalarda talaba o'z ijrosini qayta ko'rib chiqadi, xatolarini aniqlaydi, texnik va ifodaviy jihatlarini takomillashtiradi, shuningdek, boshqa talabalar bilan hamkorlikda

ijro tajribalarini baham ko'radi. Metakognitiv strategiyalarni ijro laboratoriyalarida qo'llash talabaning o'z-o'zini monitoring qilish, refleksiya va ijrochilik xatolarini tuzatish ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Shunday qilib, innovatsion mashg'ulotlar va ijro laboratoriyalari nafaqat ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki talabaning metakognitiv yondashuv asosidagi o'z-o'zini boshqarish, ijroni tahlil qilish va o'zgaruvchan ijodiy vaziyatlarga moslashish qobiliyatlarini ham oshiradi. Bu esa bo'lajak musiqa o'qituvchisining pedagogik va ijodiy kompetensiyalarini kompleks tarzda shakllantirish imkonini beradi.

Nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish. Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirish jarayonida nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish pedagogik yondashuvning muhim komponenti hisoblanadi. Musiqiy ta'limda talaba nafaqat nazariy bilimlarni egallashi, balki ularni ijrochilik jarayonida ongli va tizimli tarzda qo'llay olish qobiliyatiga ega bo'lishi zarur. Nazariy bilimlar musiqiy asarlar strukturasi tushunish, ritm, harmoniya, ifodaviylik va interpretatsiya usullarini bilish kabi ko'nikmalarni shakllantiradi. Shu bilan birga, ularni amaliy mashg'ulotlarda qo'llash orqali talaba o'z ijrosini tahlil qilish, xatolarni aniqlash va tuzatish, shuningdek, ijrochilik jarayonini rejalashtirish va boshqarish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Metakognitiv strategiyalar asosida nazariy va amaliy bilimlarni uyg'unlashtirish talabaning o'z-o'zini monitoring qilish, refleksiya va ijroni baholash ko'nikmalarini mustahkamlash imkonini beradi. Masalan, talaba o'rganayotgan asar bo'yicha musiqiy konseptni tushunib, uni ijro jarayonida amalda sinab ko'radi va natijalarni tahlil qiladi. Shu yo'l bilan nazariy bilimlar nafaqat mustahkamlanadi, balki ijrochilik mahoratining yuqori darajada shakllanishiga xizmat qiladi.

Shunday qilib, nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish bo'lajak musiqa o'qituvchilarining metakognitiv

ko'nikmalarini rivojlantirish, ijrochilik va pedagogik kompetensiyalarini bir vaqtda rivojlantirish imkoniyatini yaratadi. Bu yondashuv ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar orqali samarali shakllantirishning asosiy metodik poydevorini tashkil etadi.

4-BOB. IJROCHILIK MAHORATINI METAKOGNITIV STRATEGIYALAR ORQALI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY- PSIXOLOGIK ASOSLARI

Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar asosida rivojlantirish jarayonida metodik yondashuvning o'rnini muhim ahamiyatga ega. Ta'lim jarayonida metakognitiv strategiyalarni qo'llash nafaqat talabaning ijrochilik mahoratini ongli va tizimli shakllantirishga, balki uning pedagogik kompetensiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu ma'noda, metakognitiv yondashuvni o'qituvchilik faoliyatiga tatbiq etish jarayoni pedagogik vositalar, innovatsion mashg'ulotlar va nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirishga asoslanadi.

Pedagogik vositalar va treninglar orqali talaba metakognitiv strategiyalarni amaliyotda qo'llashni o'rganadi, o'z-o'zini boshqarish, ijroni tahlil qilish va xatolarni tuzatish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Innovatsion mashg'ulotlar va ijro laboratoriyalari talabalarga ijrochilik jarayonini eksperiment sifatida sinab ko'rish, turli ijodiy yondashuvlar va strategiyalarni qo'llash imkonini beradi. Shu bilan birga, nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish metakognitiv ko'nikmalarni mustahkamlashga va ijrochilik faoliyatining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, 3.3 bo'lim talabalarda metakognitiv strategiyalarni o'qituvchilik faoliyatida samarali qo'llash usullarini tizimli tarzda yoritadi va ularning ijrochilik va pedagogik kompetensiyalarini birgalikda rivojlantirish imkoniyatlarini ochib beradi.

4.1 Psixologik yondashuvlar va musiqiy faoliyat

Musiqiy faoliyat – bu insonning kognitiv, emosional va ijodiy salohiyatini birlashtiruvchi murakkab jarayon bo'lib, u psixologik yondashuvlarni chuqur tushunishni talab qiladi. Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini shakllantirish jarayonida kognitiv va metakognitiv psixologiya asoslari muhim ahamiyat kasb

etadi. Kognitiv psixologiya talabani e'tibor, xotira, tahlil qilish va muammolarni yechish qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lsa, metakognitiv psixologiya o'z-o'zini monitoring qilish, refleksiya va ijrochilik jarayonini ongli boshqarish mexanizmlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, e'tibor va xotirani boshqarish, ijro strategiyalarini ongli rejalashtirish va muvofiqlashtirish musiqiy faoliyatning samarali amalga oshirilishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Talaba o'z konsentratsiyasini boshqarish, murakkab musiqiy matnlarni xotirada saqlash va ijro jarayonini tartibga solish qobiliyatiga ega bo'lganda, ijrochilik mahorati sezilarli darajada oshadi.

Bundan tashqari, musiqiy ijro va shaxsiy motivatsiya o'rtasidagi bog'liqlik ijrochilik jarayonining muvaffaqiyatli natijalarini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Motivatsiya talabani ijro jarayoniga qiziqishini, o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan intilishini va metakognitiv strategiyalarni faol qo'llashini ta'minlaydi.

Shu nuqtai nazardan, ushbu bo'limda psixologik yondashuvlar va ularning musiqiy faoliyatga tatbiqi, xususan, kognitiv va metakognitiv tamoyillar, e'tibor, xotira va motivatsiyaning ijrochilik faoliyatini shakllantirishdagi roli ilmiy asoslangan tarzda tahlil qilinadi.

Kognitiv va metakognitiv psixologiya asoslari. Musiqiy ijro va o'qituvchilik faoliyatini o'rganishda kognitiv va metakognitiv psixologiya yondashuvlari muhim nazariy asoslarni tashkil etadi. Kognitiv psixologiya insonning ma'lumotlarni qabul qilish, qayta ishlash, saqlash va ijro jarayonida qo'llash qobiliyatlarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, musiqiy faoliyatda talabani texnik va interpretativ ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv doirasida ijro jarayonidagi e'tibor, xotira, sezgi va qaror qabul qilish mexanizmlari tahlil qilinadi, shuningdek, murakkab musiqiy matnlarni ongli tarzda o'zlashtirish va ijro etish qobiliyatlari rivojlantiriladi.

Metakognitiv psixologiya esa talabaning o'z kognitiv jarayonlarini ongli tarzda monitoring qilishi, baholashi va boshqarishi imkoniyatini beradi. Musiqiy ijroda bu yondashuv ijrochining o'z-o'zini kuzatishi, xatolarni aniqlashi, strategiyalarni tanlashi va ijro jarayonini maqsadga muvofiq yo'naltirishini ta'minlaydi. Metakognitiv mexanizmlar yordamida talaba nafaqat mavjud bilim va ko'nikmalarni qo'llashni, balki yangi ijrochilik vazifalarini samarali rejalashtirish va o'z-o'zini rivojlantirishni ham o'rganadi.

Shu tariqa, kognitiv va metakognitiv psixologiya asoslari bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini shakllantirishda uzviy bog'liqlikni yaratadi. Bu yondashuvlar talabaning ijrochilik ko'nikmalarini ongli, tizimli va strategik tarzda rivojlantirishga, ijro jarayonida metakognitiv strategiyalarni faol qo'llashga imkon beradi, natijada ijrochilik mahorati va professional kompetensiya darajasi sezilarli darajada oshadi.

E'tibor, xotira va ijro strategiyalarini boshqarish. Musiqiy ijro jarayonida e'tibor va xotira faoliyati muhim psixologik omillar sifatida ijrochining muvaffaqiyatli natijalariga bevosita ta'sir qiladi. E'tibor musiqiy matnning murakkabligini anglash, texnik va interpretativ vazifalarni tartibga solish, shuningdek, xatolarni vaqtida aniqlash va tuzatish imkonini beradi. Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun e'tiborning ongli boshqaruvi talabaning ijrochilik jarayonida resurslarni samarali taqsimlash, konsentratsiyani saqlash va ijroning har bir elementini tizimli o'rganishga yordam beradi.

Xotira funksiyasi esa ijrochilik mahoratining shakllanishida markaziy rol o'ynaydi. Musiqiy xotira nafaqat eslab qolish, balki murakkab musiqiy frazalarning interpretatsiyasini yaratish va ijro etishda ham muhimdir. Kognitiv va metakognitiv yondashuvlar yordamida talaba xotira jarayonlarini ongli nazorat qilishni o'rganadi, ya'ni qaysi elementlarni mustahkamlash, qaysilarini qayta ishlash yoki optimallashtirish zarurligini belgilash imkoniga ega bo'ladi.

Ijro strategiyalarini boshqarish esa e'tibor va xotiraning uyg'un ishlashini ta'minlaydigan metodik vositalarni o'z ichiga oladi. Talaba

o'z ijro faoliyatini tahlil qilish, variantlarni rejalashtirish va ijroni qayta yo'naltirish orqali samarali strategiyalarni ishlab chiqadi. Bu jarayonda metakognitiv mexanizmlar faol ishlaydi: o'z-o'zini monitoring qilish, refleksiya va ijro jarayonini optimallashtirish orqali ijrochilik mahorati tizimli va ongli rivojlanadi.

Shu bilan birga, e'tibor, xotira va ijro strategiyalarini boshqarish bo'yicha metodik yondashuvlar musiqiy faoliyatni nafaqat texnik jihatdan, balki estetik va interpretativ sifatlar nuqtai nazaridan ham boyitadi. Natijada, bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar asosida samarali rivojlantira oladi, o'quvchilarga mukammal ijro tajribasini yetkazish va o'z ijro faoliyatini ongli boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish imkoniga ega bo'ladi.

Musiqiy ijro va shaxsiy motivatsiya bog'liqligi. Ijrochilik mahorati faqat texnik va interpretativ ko'nikmalarga asoslanmay, balki shaxsning ichki motivatsiyasi va ijro jarayoniga bo'lgan ongli yondashuviga ham bevosita bog'liqdir. Musiqiy ijro faoliyati motivatsion omillarni uyg'unlashtirish orqali talabaning ijrochilik samaradorligini oshiradi. Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun motivatsiya ijro jarayonida xatolarni aniqlash, ularni tuzatish va o'z ijro strategiyalarini doimiy ravishda takomillashtirishda muhim rol o'ynaydi.

Metakognitiv strategiyalar yordamida shaxsiy motivatsiya faollashtiriladi va boshqariladi. Talaba o'z ijro faoliyatidagi qiyinchiliklarni tahlil qilib, muayyan maqsadlarni belgilash, ularni bosqichma-bosqich bajarish va natijalarni baholash orqali o'zini rag'batlantirish imkoniga ega bo'ladi. Shu tarzda, motivatsiya talabaning ijrochilik jarayoniga faol kirishini ta'minlab, yangi texnik va interpretativ yechimlarni sinab ko'rishga, ijro xatolarini tez aniqlash va tuzatishga yordam beradi.

Bundan tashqari, shaxsiy motivatsiya musiqiy ijro jarayonidagi emotsional va estetik tajribani boyitadi. Talaba o'z ijrosida hissiy o'zgarishlarni anglashi, musiqiy matnni ichki his-tuyg'ular bilan

uyg'unlashtirishi va ijro sifatini oshirishi mumkin. Metakognitiv yondashuv esa ushbu jarayonni tizimli ravishda boshqarish va o'z-o'zini monitoring qilish imkoniyatini yaratadi. Natijada, motivatsiya va metakognitiv strategiyalar uyg'unlashgan holda ijrochilik mahoratini kompleks rivojlantirishning nazariy-psixologik asosini shakllantiradi.

Shu tariqa, musiqiy ijro va shaxsiy motivatsiya bog'liqligi bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar orqali samarali rivojlantirishning muhim psixologik tamoyillaridan biridir. Bu bog'liqlik talabaning ijro faoliyatiga ongli yondashuvini rag'batlantiradi, ijro sifatini yaxshilaydi va pedagogik jarayonning samaradorligini oshiradi.

4.2 Ijrochilik mahoratini shakllantirishda metakognitiv nazorat mexanizmlari

Ijrochilik mahoratini shakllantirish jarayonida metakognitiv nazorat mexanizmlari muhim nazariy va amaliy asosni tashkil qiladi. Metakognitiv nazorat – bu talabaning o'z ijro faoliyatini ongli ravishda kuzatishi, tahlil qilishi va boshqarishi jarayonidir. Ushbu mexanizmlar musiqiy ijro jarayonining har bir bosqichida, jumladan texnik va interpretativ ko'nikmalarni rivojlantirish, emotsional va estetik ifodani boyitish hamda xatolarni aniqlash va tuzatish jarayonlarida faol qo'llaniladi.

Metakognitiv nazorat mexanizmlari refleksiya va o'z-o'zini tahlil qilish orqali talabaning ijro jarayoniga ongli yondashuvini shakllantiradi. Talaba o'z ijrosini baholash, amalga oshirilgan harakatlarni tahlil qilish va natijalarni moslashtirish orqali ijrochilik mahoratini tizimli ravishda rivojlantiradi. Shu bilan birga, metakognitiv monitoring texnikalari ijro jarayonida xatolarni aniqlash va ularni o'z vaqtida tuzatish imkonini yaratadi, bu esa ijrochilik samaradorligini oshiradi.

Shu tarzda, metakognitiv nazorat mexanizmlari bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini shakllantirishda

markaziy rol o'ynaydi. Ular o'quvchilarga ijro jarayonini ongli ravishda boshqarish, xatolarni tizimli ravishda tuzatish va o'z ijro strategiyalarini doimiy takomillashtirish imkonini beradi. Natijada, metakognitiv nazorat mexanizmlari nafaqat talabaning individual ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki pedagogik jarayonning sifatini va samaradorligini ham oshiradi.

Refleksiya va o'z-o'zini tahlil qilishning roli. Ijrochilik mahoratini shakllantirish jarayonida refleksiya va o'z-o'zini tahlil qilish metakognitiv nazorat mexanizmlarining markaziy komponenti hisoblanadi. Refleksiya talabaning ijro faoliyatini ongli ravishda qayta ko'rib chiqishi, o'z xatti-harakatlarini tahlil qilishi va natijalarni baholashi jarayonidir. Bu jarayon orqali talaba nafaqat texnik jihatlarni, balki interpretativ, estetik va emotsional ifodani ham aniqlik bilan baholash imkoniga ega bo'ladi.

O'z-o'zini tahlil qilish ijrochiga ijro jarayonidagi xatolarni, muvaffaqiyatli usullarni va qo'llanilgan strategiyalar samaradorligini aniqlash imkonini beradi. Talaba ijro jarayonida yuzaga kelgan qiyinchiliklarni tan olib, ularni o'rganish va moslashtirish orqali ijrochilik ko'nikmalarini tizimli ravishda takomillashtiradi. Shu bilan birga, refleksiya talabaning o'z ijro faoliyatini shaxsiy maqsadlar bilan uyg'unlashtirishiga yordam beradi va ijro motivatsiyasini kuchaytiradi.

Musiq ta'limi kontekstida refleksiya va o'z-o'zini tahlil qilish, shuningdek, o'qituvchi bilan birgalikda ijro mashg'ulotlarida qo'llaniladigan metakognitiv strategiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Talaba mashg'ulot davomida o'z faoliyatini qayta ko'rib chiqish, xatolarni aniqlash va o'rganilgan texnikalarni to'g'ri integratsiyalash orqali ijrochilik mahoratini bosqichma-bosqich oshiradi. Natijada, refleksiya va o'z-o'zini tahlil qilish metakognitiv yondashuvning amaliy realizatsiyasi sifatida talabaning ijrochilik kompetensiyasini mustahkamlash va uning professional o'sishiga asos bo'ladi.

Metakognitiv monitoring texnikalari. Ijrochilik mahoratini shakllantirish jarayonida metakognitiv monitoring texnikalari talabaning ijro faoliyatini ongli ravishda kuzatish, baholash va boshqarish imkonini beruvchi metodik vositalardir. Ushbu texnikalar metakognitiv yondashuvning muhim tarkibiy qismi bo'lib, ijro jarayonida yuzaga keladigan xatolar, muvaffaqiyatlar va samarali strategiyalarni aniqlashga xizmat qiladi. Metakognitiv monitoring texnikalari yordamida talaba o'z faoliyatini real vaqt rejimida nazorat qiladi, xatolarni aniqlaydi va ularni tuzatish yo'llarini topadi, shuningdek, ijro jarayonidagi o'zgarishlarni baholash orqali ijro samaradorligini oshiradi.

Bu texnikalar turli darajada qo'llaniladi. Masalan, talaba mashg'ulot davomida o'z ijro xatolarini aniqlash uchun o'z-o'zini tinglash va vizual kuzatish metodlarini ishlatishi mumkin. Shu bilan birga, talaba metakognitiv monitoringni jadval, checklist yoki o'z-o'zini baholash shakllarida tizimli ravishda amalga oshiradi. Bu jarayon natijasida u ijro texnikasining noaniqliklarini, ritmik va intonatsion xatolarni aniqlab, ularni keyingi mashg'ulotlarda tuzatadi.

Metakognitiv monitoring texnikalari talabaning o'z ijrochilik strategiyasini tanlash va moslashtirish qobiliyatini rivojlantiradi. Talaba qaysi metod samarali ekanligini tahlil qiladi, qaysi jihatlar kuchli yoki zaifligini aniqlaydi va ijro jarayonini doimiy ravishda takomillashtiradi. Shu tariqa, metakognitiv monitoring texnikalari nafaqat ijrochilik mahoratini oshirishga, balki talabaning o'z-o'zini rivojlantirish va professional kompetensiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mashg'ulot jarayonida ijrochilik xatolarini aniqlash va tuzatish. Ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirish jarayonida mashg'ulotlar talabaning ijro faoliyatidagi xatolarni aniqlash va ularni tuzatish imkoniyatini ta'minlaydigan asosiy pedagogik maydon hisoblanadi. Mashg'ulot davomida talaba o'z ijrosini kuzatadi, bajarilgan harakatlarni tahlil qiladi va yuzaga

kelgan xatolarni identifikatsiya qiladi. Ushbu jarayon talabaning metakognitiv monitoring qobiliyatini faollashtiradi, chunki u ijro jarayonidagi noaniqliklar, ritmik va melodik xatolarni sezish va ularni tizimli ravishda tahlil qilishga majbur bo'ladi.

Xatolarni aniqlash va tuzatish jarayoni bir necha bosqichni o'z ichiga oladi. Birinchi bosqichda talaba ijro natijasini o'z-o'zini kuzatish va tinglash orqali baholaydi. Ikkinchi bosqichda aniqlangan xatolarni sabablarini aniqlash va ularni tuzatish strategiyasini ishlab chiqish amalga oshiriladi. Ushbu strategiyalar texnik, interpretativ va ifodaviy jihatlarni qamrab oladi. Uchinchi bosqichda esa tuzatishlar amaliy mashg'ulotlarda sinovdan o'tkaziladi, talaba o'z xatolarini kamaytirish va ijro sifatini oshirishga intiladi.

Mashg'ulot jarayonida ijrochilik xatolarini aniqlash va tuzatish nafaqat texnik jihatdan ijroni mukammallashtirishga yordam beradi, balki talabaning o'z-o'zini baholash, refleksiya qilish va ijro strategiyalarini moslashtirish qobiliyatini ham rivojlantiradi. Shu tariqa, metakognitiv yondashuv orqali xatolarni aniqlash va tuzatish jarayoni talabaning ijrochilik mahoratini tizimli va ongli shakllantirishga xizmat qiladi, professional kompetensiyasini mustahkamlashga va ijro faoliyatidagi mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

4.3 Nazariy asoslar va amaliy konsepsiyalar integratsiyasi

Ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirishning samarali jarayoni nazariy bilimlar va amaliy faoliyatni uzviy bog'lashga asoslanadi. Ushbu integratsiya, bir tomondan, metakognitiv yondashuvlar va pedagogik nazariyalarni chuqur tushunishga, ikkinchi tomondan, ularni real o'quv-mashg'ulot jarayonida qo'llashga xizmat qiladi. Nazariy asoslar metakognitiv strategiyalarning mohiyati, struktura va ularning psixologik mexanizmlari bilan bog'liq bo'lsa, amaliy konsepsiyalar talabaning ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirish, xatolarni aniqlash va tuzatish, hamda ijro jarayonini ongli tarzda boshqarish imkoniyatini yaratadi.

Metakognitiv strategiyalarni o'quv jarayoniga tatbiq etish jarayonida talaba faoliyati rejalashtiriladi, kuzatiladi va baholanadi. Bu esa ijrochilik mahoratini kompleks rivojlantirish modelini shakllantirishga yordam beradi. Ushbu model texnik, interpretativ, emotsional-estetik va metakognitiv komponentlarni o'zaro uyg'unlashtiradi hamda talabaning ijro va nazariy bilimlarini integratsiyalash orqali professional kompetensiyasini oshirishga xizmat qiladi. Shu tarzda, nazariy bilimlar va amaliy konsepsiyalar integratsiyasi bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar asosida tizimli va ongli rivojlantirishning asosiy mexanizmini tashkil etadi.

Metakognitiv strategiyalarni o'quv jarayoniga tatbiq etish. Metakognitiv strategiyalarni o'quv jarayoniga tatbiq etish, birinchi navbatda, talabaning o'z ijrochilik faoliyatini ongli tarzda boshqarish qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan tizimli pedagogik faoliyatni anglatadi. Bu jarayon talabaning metakognitiv bilim, ko'nikma va yondashuvlarini o'zlashtirishga imkon yaratadi, shu orqali u o'z ijro jarayonini rejalashtirish, monitoring qilish va baholashga qodir bo'ladi. Mashg'ulotlarda metakognitiv yondashuvning tatbiqi quyidagi asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1. **Rejalashtirish bosqichi** – talaba ijro qilinadigan musiqiy materialni chuqur tahlil qiladi, texnik va interpretativ murakkabliklarni aniqlaydi, ijro strategiyasini oldindan belgilaydi. Ushbu bosqichda metakognitiv strategiyalar talabaning e'tiborini asosiy qiyinchiliklarga qaratish, ijro jarayonidagi resurslarni optimal taqsimlash va vaqtni samarali boshqarish imkonini beradi.

2. **Monitoring bosqichi** – ijro davomida talaba o'z faoliyatini doimiy ravishda kuzatadi va nazorat qiladi. Bu bosqichda metakognitiv yondashuvlar orqali xatolarni aniqlash, ularni tuzatish, texnika va interpretatsiyani moslashtirish amalga oshiriladi. Shu tarzda, talaba ijro jarayonida o'z ongini faol tarzda boshqaradi, bu esa ijrochilik mahoratini tizimli rivojlantirishga xizmat qiladi.

3. Baholash va refleksiya bosqichi – ijro yakunida talaba o'z faoliyatini o'z-o'zini baholash va refleksiya qilish orqali tahlil qiladi. Bu jarayon ijrochilik mahoratining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, kelajakdagi mashg'ulotlar uchun individual yondashuvlarni ishlab chiqish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, bu bosqich talabaning professional kompetensiyasini shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Natijada, metakognitiv strategiyalarni o'quv jarayoniga tizimli tatbiq etish talabaning ijrochilik faoliyatini ongli, mustaqil va samarali tarzda boshqarishiga imkon yaratadi. Ushbu yondashuv musiqiy mashg'ulotlarni nafaqat texnik jihatdan, balki psixologik va metakognitiv jihatdan ham samarali tashkil etishga xizmat qiladi, shuningdek bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini kompleks rivojlantirishning poydevorini tashkil etadi.

Ijrochilik mahoratini kompleks rivojlantirish modeli. Ijrochilik mahoratini kompleks rivojlantirish modeli musiqiy ta'lim jarayonida talabaning texnik, interpretativ, emotsional-estetik va metakognitiv komponentlarini integratsiyalashga qaratilgan tizimli yondashuvni ifodalaydi. Ushbu model ijrochilik faoliyatining barcha jihatlarini birlashtiruvchi, shuningdek, talabaning o'z-o'zini boshqarish va nazorat qilish qobiliyatini rivojlantiruvchi struktura sifatida qaraladi.

Kompleks rivojlantirish modeli bir nechta asosiy elementlarni o'z ichiga oladi:

✓ **Texnik va interpretativ rivojlanish** – talaba ijro texnikasini mukammallashtirish va musiqiy asarni chuqur interpretatsiya qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu bosqichda metakognitiv strategiyalar talabaning ijro jarayonini rejalashtirish, xatolarni aniqlash va tuzatish, ijro uslubini kontekstga moslashtirish imkonini beradi.

✓ **Emotsional-estetik komponentni shakllantirish** – ijrochilikda musiqiy ifoda va san'atga hissiy yondashuvni rivojlantirishga qaratilgan element. Bu bosqich talabaning estetik didini oshirish,

musiqiy xabarni talqin qilish va auditoriya bilan kommunikatsiyani kuchaytirishga xizmat qiladi.

✓ **Kognitiv va metakognitiv integratsiya** – talaba ijro jarayonida o'z fikrlashini, rejalashtirishini va monitoringini faol boshqaradi. Metakognitiv yondashuvlar yordamida talaba o'z o'quv jarayonini tahlil qiladi, strategiyalarni moslashtiradi va ijro mahoratini ongli ravishda rivojlantiradi.

✓ **Refleksiya va baholash mexanizmlari** – ijrochilik faoliyatining har bir bosqichida talaba o'z-o'zini baholash va refleksiya orqali mustaqil tahlil qiladi, o'z imkoniyatlarini aniqlaydi hamda kelajakdagi rivojlanish strategiyalarini belgilaydi. Shu bilan birga, ushbu mexanizm talabaning professional kompetensiyasini oshirishga ham xizmat qiladi.

Natijada, ijrochilik mahoratini kompleks rivojlantirish modeli o'quv jarayonini multidimensional va integratsiyalashgan tizim sifatida tashkil etadi. Bu model bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun ijrochilik ko'nikmalarini, metakognitiv strategiyalarni va professional kompetensiyani bir vaqtning o'zida rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Shu tarzda, model amaliyot va nazariyani uyg'unlashtirgan holda talabaning ijrochilik mahoratini maksimal darajada oshirishga xizmat qiladi.

Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida professional kompetensiyani oshirish. Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining professional kompetensiyasini rivojlantirish — zamonaviy musiqa ta'limining eng muhim vazifalaridan biri bo'lib, bu jarayon o'quvchilarning ijrochilik mahorati, pedagogik malaka va metakognitiv strategiyalarini uyg'unlashtirish orqali amalga oshiriladi.

Professional kompetensiya nafaqat talabaning nazariy bilimlarini, balki amaliy ko'nikmalarini, shuningdek, ijrochilik jarayonini boshqarish va o'zini tahlil qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Bo'lajak o'qituvchining professional kompetensiyasini oshirish quyidagi asosiy komponentlar orqali ta'minlanadi:

➤ **Metakognitiv yondashuv orqali ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirish** – talaba o'z ijro faoliyatini rejalashtirish, monitoring qilish va baholash orqali musiqiy asarni chuqurroq anglab, ijro texnikasini va interpretatsiyasini takomillashtiradi. Shu bilan birga, metakognitiv strategiyalar yordamida talaba o'z o'quv jarayonini ongli boshqaradi, xatolarini aniqlaydi va o'z-o'zini to'g'rilash mexanizmlarini ishlab chiqadi.

➤ **Pedagogik malaka va didaktik kompetensiyalarni shakllantirish** – talaba musiqiy mashg'ulotlarni olib borishda innovatsion metod va vositalardan samarali foydalanishni o'rganadi, ijrochilik va pedagogik jarayonlarni uyg'unlashtirish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu, ayniqsa, guruh bilan ishlash, individual yondashuvni qo'llash va talabaning ijrochilik salohiyatini maksimal darajada rivojlantirish uchun muhimdir.

➤ **Shaxsiy va professional motivatsiyani uyg'unlashtirish** – o'qituvchi sifatida kelajakdagi faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun talaba o'z ijrochilik mahorati va pedagogik ko'nikmalarini integratsiyalash orqali o'ziga mustahkam motivatsion zamin yaratadi. Motivatsiya ijrochilik va pedagogik faoliyatni uzviy bog'lash, ijro jarayonida ijodiy yondashuvni rivojlantirish va professional o'sish uchun muhim omildir.

➤ **Refleksiya va baholash mexanizmlarini qo'llash** – professional kompetensiyani oshirish jarayonida talaba muntazam refleksiya olib boradi, o'z-o'zini baholash mexanizmlarini faol ishlatadi va shu orqali o'z imkoniyatlarini tahlil qiladi. Bu nafaqat ijrochilik, balki pedagogik faoliyatning sifatini ham oshiradi.

Natijada, professional kompetensiyani oshirish bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilariga ijrochilik mahorati, pedagogik malaka va metakognitiv strategiyalarni integratsiyalash imkonini beradi. Bu esa o'z navbatida talabaning ijrochilik faoliyati va o'qituvchilik kompetensiyasini kompleks va barqaror rivojlantirishga xizmat

qiladi. Shu tarzda, kelajakdagi o'qituvchilar nafaqat yuqori darajadagi ijrochilik ko'nikmalariga ega bo'ladi, balki zamonaviy ta'lim jarayonini samarali boshqarish va o'z talabalari bilan ijodiy ishlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Monografiyada bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar yordamida shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari batafsil ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari o'quv jarayonida talabalarning ijrochilik salohiyatini individual, interaktiv va reflektiv muhitda rivojlantirish, shuningdek, ta'lim samaradorligini oshirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Shu bilan birga, ishlab chiqilgan yondashuv dars jarayonlarini nafaqat optimallashtirish, balki talabalarning ijodiy va metakognitiv faoliyatini tubdan takomillashtirish imkonini berdi.

1. Ilmiy-nazariy tahlil shuni ko'rsatdiki, bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarida ijrochilik mahoratini metakognitiv strategiyalar orqali shakllantirish murakkab, ko'p komponentli pedagogik jarayon bo'lib, u talabalarning psixologik xususiyatlari, musiqiy tayyorgarligi va ijro ko'nikmalariga mos tashkil etilganda yuqori samaradorlik beradi. Natijada jarayonning muvaffaqiyati pedagogik sharoitlar, metodik yondashuvlar va metakognitiv mexanizmlarning uyg'unligiga bog'liqligi ilmiy asoslab berildi.

2. Metakognitiv strategiyalar yordamida ta'lim jarayonini tashkil etish talabalarda ijroiylar xatolarni aniqlash, ularni tuzatish, texnika va interpretatsiyani boshqarish, shuningdek, o'z-o'zini baholash va refleksiya ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita sifatida o'zini oqladi. Shu bilan birga, bu yondashuv darslarni faqat modernizatsiya qilish bilan cheklanmay, ta'lim jarayonini interaktiv, individual va amaliy jihatdan transformatsiya qilish imkonini berdi.

3. Tadqiqot davomida bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilari uchun ijrochilik mahoratini rivojlantirishning tuzilmaviy-funksional modeli ishlab chiqildi. Mazkur modelda innovatsion, integratsion, kompetensiyaviy va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar tizimlashtirilib, ularning o'zaro uyg'unligi o'quv jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshirdi.

4. Metakognitiv strategiyalarni qo'llash asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar talabalarning ijrochilik texnikasi, interpretatsiya aniqligi, ritmik va intonatsion ifoda, shuningdek, o'z-o'zini baholash va reflektiv tafakkur ko'nikmalarini sezilarli darajada rivojlantirdi. Shu bilan birga, mashg'ulot jarayoni transformatsiya qilinib, talabalarning faol va mustaqil ishtirok etishi ta'minlandi.

5. Tajriba-sinov natijalari ishlab chiqilgan metodik yondashuvning amaliy samaradorligini tasdiqladi. Statistik tahlilga ko'ra, tajriba guruhi talabalari ijrochilik ko'nikmalarini nazorat guruhi bilan solishtirganda sezilarli darajada yuqori natijalar ko'rsatdi, bu esa metodikaning ilmiy va pedagogik ahamiyatini tasdiqlaydi.

6. Metakognitiv strategiyalar asosida yaratilgan interfaol mashg'ulotlar, reflektiv tahlil va individual monitoring tizimi bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining ijrochilik va pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali vosita sifatida o'zini ko'rsatdi.

Umuman olganda, ishlab chiqilgan yondashuv talabalarning musiqiy, ijodiy va metakognitiv rivojlanishini yangi bosqichga olib chiqish, metakognitiv strategiyalarni qo'llash kompetensiyasini shakllantirish hamda musiqa ta'limi jarayonini interaktiv, individual va amaliy jihatdan transformatsiya qilishga xizmat qildi.

Tavsiyalar

1. **Musiqqa ta'limi darslarini metakognitiv strategiyalar bilan boyitish.** Refleksiya, o'z-o'zini baholash va monitoring mexanizmlarini dars jarayoniga integratsiya qilish talabalarning ijrochilik ko'nikmalarini tizimli rivojlantirishga yordam beradi. *Izoh:* Bu tavsiya orqali o'qituvchilar talabalarning ijro faoliyatini individual tarzda nazorat qilib, xatolarni tuzatish va ijro sifatini oshirish imkoniyatini yaratadi.

2. **Interaktiv va individual mashg'ulotlar tashkil etish.** Ijrochilik laboratoriyalari, treninglar va innovatsion mashg'ulotlar orqali talabalarning texnika, interpretatsiya va kreativ tafakkur ko'nikmalari rivojlantiriladi. *Izoh:* Bu tavsiya darslarni nafaqat modernizatsiya qiladi, balki talabalarning mustaqil ijodiy faoliyatini rag'batlantiradi.

3. **Pedagogik vositalardan samarali foydalanish.** Metakognitiv strategiyalarni qo'llab, talabalarning ijro xatolarini aniqlash, ularni tuzatish va o'z-o'zini baholash mexanizmlari orqali mashg'ulotlar samaradorligini oshirish mumkin. *Izoh:* Pedagogik vositalar yordamida talabalarning ijrochilik mahoratini kompleks rivojlantirishga erishiladi.

4. **Nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish.** Talabalarga nazariy materiallar va ijro mashg'ulotlarini birlashtirgan holda kompleks yondashuvni tatbiq etish tavsiya etiladi. *Izoh:* Bu yondashuv talabalarning ijrochilik salohiyati, musiqiy tafakkuri va pedagogik kompetensiyalarini bir vaqtda rivojlantirishga xizmat qiladi.

5. **Individual yondashuvni qo'llash.** Har bir talabaning tayyorgarlik darajasi, ijodiy imkoniyatlari va motivatsiyasini hisobga olgan holda mashg'ulotlarni differensial tarzda tashkil etish zarur. *Izoh:* Individual yondashuv talabalarning shaxsiy salohiyatini maksimal darajada rivojlantirishga imkon yaratadi.

6. **Metakognitiv strategiyalarni tizimli monitoring qilish.** Mashg'ulotlarda talabalarning ijro faoliyatini doimiy baholash va

reflektiv tahlil qilish orqali ularning ijrochilik va metakognitiv kompetensiyalarini barqaror rivojlantirish tavsiya etiladi. *Izoh:* Monitoring va refleksiya jarayonlari darslarning sifatini oshiradi va talabalarning o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Anderson J. R. Cognitive psychology and its implications. New York: Worth Publishers. 2010
2. Biggs J., Tang C. Teaching for quality learning at university: What the student does. Maidenhead: McGraw-Hill Education. 2011
3. Bloom B. S. Developing talent in young people. New York: Ballantine. 1985
4. Chaffin R., Imreh G., Crawford M. Practicing perfection: Memory and piano performance. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. 2002
5. Flavell J. H. Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental inquiry. *American Psychologist*, 1979, 34(10), 906–911.
6. Hallam S. The power of music: Its impact on the intellectual, social and personal development of children and young people. *International Journal of Music Education*, 28(3), 269–289. 2010
7. Hargreaves D. J., Miell D., MacDonald R. What are musical identities, and why are they important? In R. A. R. MacDonald D. J. Hargreaves, D. Miell (Eds.), *Musical identities* (pp. 1–20). Oxford: Oxford University Press. 2002
8. Hattie J., Timperley H. The power of feedback. *Review of Educational Research*, 2007, 77(1), 81–112.
9. Karpov Y. V. Developmental education: Russian experience. Moscow: Smysl. 2003
10. Leontiev A. N. Activity, consciousness, and personality. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. 1978
11. Levitin D. J. This is your brain on music: The science of a human obsession. New York: Dutton. 2006
12. Mayer R. E. Learning and instruction. Upper Saddle River, NJ: Pearson. 2003
13. McPherson G. E., Renwick J. M. A longitudinal study of self-regulation in children's music practice. *Music Education Research*, 2001, 3(2), 169–186.

14. Nielsen S. G. Preparing music teachers: Metacognition in practice. *Music Education Research*, 2006, 8(1), 7–21.
15. Pashler H., McDaniel M., Rohrer D., Bjork R. Learning styles: Concepts and evidence. *Psychological Science in the Public Interest*, 2008, 9(3), 105–119.
16. Renzulli J. S., Reis S. M. The schoolwide enrichment model: A how-to guide for educational excellence. Waco, TX: Prufrock Press. 2010
17. Salovey P., Mayer J. D. Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 1990, 9(3), 185–211.
18. Sloboda J. A. The musical mind: The cognitive psychology of music. Oxford: Clarendon Press. 1985
19. Vygotsky L. S. Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge, MA: Harvard University Press. 1978
20. Zimmerman B. J. Becoming a self-regulated learner: An overview. *Theory into Practice*, 2002, 41(2), 64–70.

Mundarija

Kirish	3
1-BOB. IJROCHILIK MAHORATI VA UNING MUSIQIY TA'LIMDAGI AHAMIYATI	19
1.1 Ijrochilik mahoratining nazariy tushunchasi	20
1.2 Ijrochilik mahorati tarkibiy elementlari	24
1.3 Ijrochilik mahoratining rivojlanish bosqichlari	29
2-BOB. METAKOGNITIV STRATEGIYALAR NAZARIYASI VA MUSIQIY FAOLIYATGA TATBIQI	34
2.1 Metakognitsiya tushunchasi va xususiyatlari	35
2.2 Metakognitiv strategiyalarning musiqiy faoliyatdagi roli	39
2.3 Metakognitiv strategiyalarni shakllantirish nazariyasi	44
3-BOB. BO'LAJAK MUSIQA TA'LIMI O'QITUVCHILARIDA IJROCHILIK MAHORATINI METAKOGNITIV STRATEGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH	49
3.1 Ta'lim jarayonida metakognitiv strategiyalarni qo'llash	50
3.2 Metakognitiv strategiyalar va ijrochilik mahoratini integratsiyalash	54
3.3 Metakognitiv strategiyalarni o'qituvchilik faoliyatida qo'llash metodikasi	59
4-BOB. IJROCHILIK MAHORATINI METAKOGNITIV STRATEGIYALAR ORQALI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-PSIXOLOGIK ASOSLARI	63
4.1 Psixologik yondashuvlar va musiqiy faoliyat	63
4.2 Ijrochilik mahoratini shakllantirishda metakognitiv nazorat mexanizmlari	67
4.3 Nazariy asoslar va amaliy konsepsiyalar integratsiyasi	70
XULOSA VA TAVSIYALAR	76
Foydalanilgan adabiyotlar	80

Ma'rufjon Ashurov Abdumutalibovich

[illegible]

IJROCHILIK MAHORATINI METAKOGNITIV STRATEGIYALAR YORDAMIDA SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

monografiya

Muharrir: D.Alimov
Dizayner: K.Muletova

Nashriyotga 2025-yil 11-mayda berildi.
Bosishga 2025-yil 17-mayda ruxsat etildi.
Bichimi: 84x108 1/16. Hajmi: 5,125 bosma taboq.
Cambria Math garniturasida ofset usulida chop etildi.
Buyurtma raqami: №143 Adadi: 50 dona.

«Educate Press» nashriyoti bosmaxonasida chop etildi.
Toshkent shahar Iftixor ko'cha 62-uy